

K 214673
3

ბ. ჯაფარიძე

ხალხური თამაშები
და პერჯიშები
რევოლუციამდელი პრესის
ფურცლებზე

გ. ჯ ა ზ ა რ ი ძ ე

ხალხური თაგაუბი და ვარჯიშები ჩვეოლუსიამღელი პრესის ურსლებზე

თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა
თბილისი 1990

თბილისის უნივერსიტეტის
გამომცემლობა
თბილისი 1990

ბროშურაში ქართული პრესის ანალიზის საფუძველზე ნაჩვენებია, თუ რა როლს ასრულებდნენ ხალხური თამაშები და ვარჯიშები ხალხის ყოფა-ცხოვრებაში, რა ადგილი ეკირათ მათ პიროვნების აღზრდის საქმეში.

ნაშრომი დახმარებას გაუწევს ფიზიკური კულტურის ინსტიტუტის სტუდენტებსა და ტექნიკუმების მსმენელებს, აგრეთვე ფიზიკური აღზრდის მასწავლებლებს, პედაგოგიკის ისტორიის, ფიზიკური აღზრდის თეორიის დაუფლებას.

რედაქტორი მ. ჩიტრიკაშვილი
რეცენზენტები: ა. ციბაძე
 ა. გავაშელიშვილი

© თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1990

4204000000

Д _____

608(06) — 90

საქართველოს
ბროშურული
ხელმოთმცა

შესავალი

XIX საუკუნის პროგრესული პრესა ერთ-ერთი პირველთაგანია, რომელმაც მიზნად დაისახა თავისი ფურცლების მეშვეობით წვლილი შეეტანა ერის კულტურულ, სოციალურ და პოლიტიკურ ცხოვრებაში. დიდია მისი როლი მწერლობის, ლიტერატურის, ეროვნული კულტურის, სხვადასხვა მეცნიერების და, კერძოდ, ქართული პედაგოგიის, როგორც მეცნიერების ჩამოყალიბების საქმეში. თუ ეს საკითხები დღევანდელ პირობებში სათანადოდ შეისწავლეს ჩვენმა მეცნიერებმა და გარკვეული შეფასებაც მისცეს მას, ეროვნული კულტურის საგანძურიდან კიდევ რჩება ერთი საკითხი შესასწავლი, კერძოდ ხალხური თამაშებისა და ვარჯიშების როლი პროგრესის ყოველმხრივი აღზრდის საქმეში, რომელიც პრესის ფურცლებზე გაშუქებული ქართული პედაგოგიის შემადგენელი ნაწილი იყო.

K 214.673

ხალხური თამაშები და ვარჯიშები რევოლუციამდელი პრინცი ფურცლებზე

საქართველო უძველესი დროიდან ერთ-ერთ ძლიერ სახელმწიფოდ ითვლებოდა. საქართველოს ტერიტორიაზე გადიოდა მსოფლიო სატრანზიტო გზები, რის გამოც იგი დაკავშირებული იყო იმდროინდელ კულტურულ ქვეყნებთან, მათ შორის საბერძნეთთან და რომთან. აღმოსავლეთით მუსულმანურ ქვეყნებთან და დასავლეთით ქრისტიანულ ქვეყნებთან კავშირმა დიდი ზეგავლენა და დადებითი ძვრები გამოიწვია საქართველოს სოციალურ, ეკონომიკურ და კულტურულ ცხოვრებაში. დადებითი ძვრები იგრძნობოდა როგორც საერთოდ აღზრდის სისტემაში, აგრეთვე მისი ერთერთი შემადგენელი ნაწილის, ფიზიკური აღზრდის სისტემაშიც.

საქართველოში ფეოდალური საზოგადოების, როგორც პირველყოფილ თემურ და მონათმფლობელურ საზოგადოებრივ-ეკონომიკურ ფორმაციებთან შედარებით, უფრო პროგრესული ფორმაციის გაჩენას მოჰყვა ფიზიკური აღზრდის სისტემის უფრო მეტი დახვეწა და განვითარება. ფიზიკური აღზრდა ხდება უფრო ორგანიზებული, მასობრივი, მდიდრდება და იხვეწება მისი აღზრდის საშუალებები, ფიზიკური აღზრდა იქნეს კონკრეტულ მიზანს, რომელიც ფეოდალური საზოგადოების მიზნებიდან გამომდინარეობს¹.

თავისუფლების მოყვარულ ქართველ ხალხს ამ პერიოდისათვის მახვილით ხელში უხდებოდა სამშობლოს დაცვა. საქართველო მრავალჯერ აუთხრებიათ და დაუნგრევიათ გარეშე მტრებს. ისინი არ ინდობდნენ არც ხალხს და არც მის მატერიალურ კულტურას, არბევდნენ და ანადგურებდნენ ქალაქებსა და სოფლებს, ტაძრებს,

¹ ა. ციბაძე, მხედრობათა შინა კადნიერნი, თბ., საბჭოთა საქართველო, 1980, გვ. 89.

უკლესიებს; ბუნებრივია, ნადგურდებოდა სპორტული ბაზებიც, რაც, როგორც დასტურდება, მრავლად ყოფილა საქართველოში.

ქართველი ხალხი ხშირად ებმებოდა უთანასწორო ბრძოლებში. მტრის მუდმივი სიჭარბე, საქართველოს რელიეფური მდებარეობა, ბრძოლის საშუალებები, საბრძოლო მომზადების ორგანიზაცია, განსაკუთრებულ დაღს ასვამდა ქართველთა საბრძოლო სტრატეგიასა და ტაქტიკას, ყოველივე ამან, თავისთავად ცხადია, გაზარდა და კონკრეტული ამოცანები დაუსახა მოზარდი თაობის ფიზიკურ აღზრდასაც. ფიზიკური აღზრდა საქართველოში ძირითადად სამხედრო-ფიზიკურ მიმართულებას იღებს. ვარჯიშობა სამხედრო ფიზიკურ სახეობებში ხდება სავალდებულო მოსახლეობის ყველა ფენის წარმომადგენელთათვის.

გარკვეული ობიექტური და სუბიექტური მიზეზების გამო, საქართველოს არ შეეძლო მუდმივი, რეგულარული ლაშქრის ყოლა, რომლის შენახვასაც გარკვეულწილად კარგი ეკონომიკური პირობები უსაჭიროებოდა და შეორეც — საქართველოს და ქართველების სიმცირის გამო, ის პატარა მუდმივი ლაშქარი საკმარისი არ იქნებოდა მტრის ჭარბ ჯართან შესაბრძოლებლად. აქედან გამომდინარე, საქართველო გადაიქცა ერთიან, დიდ სამხედრო ბანაკად, რომელიც ერთ დამახილზე უმცირეს დროში მზად იყო მომზადებულიყო მტერთან საბრძოლველად¹. თითოეული კაცი, ოჯახი თუ გვარი, ვალდებული იყო ეზრუნა შეიარაღებაზე ხმლით, ფარით, დამბახით, თოფით, მშვილდ-ისრით, შუბით და სხვა ხელმისაწვდომი იარაღით; ფეოდალები პასუხს აგებდნენ მეფის წინაშე თავის მრევლის სამხედრო ფიზიკურ მომზადებაზე, რომელიც მშვიდობიან დროს ძირითადად ხალხური თამაშებისა და ვარჯიშების გამოყენებით უნდა ეწარმოებინათ², მათ ბრძოლის დროს უნდა გამოეყვანათ კარგად გაწვრთნილი ლაშქრის გარკვეული რაოდენობა, რომელიც საერთო ლაშქრის ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილი იყო.

XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში საქართველო არ წარმოადგენდა ერთ მთლიან სახელმწიფოს, არამედ იგი დაქსაქსული იყო ორ სამეფოდ და სამ სამთავროდ. სამეფოებს წარმოადგენდნენ

¹ მ. გორგაძე, ნარკვევები საქართველოს ფიზიკური კულტურის ისტორიიდან, თბ., საბჭოთა საქართველო, 1959, გვ. 57.

² მ. მაისურაძე, ქართული თამაშობანი ბურთით. თბ., საბჭოთა საქართველო, 1980, გვ. 18—19. (რუს).

ქართლ-კახეთი და იმერეთი, ხოლო სამთავროებს — გურია, სამეგრელო და სვანეთი. საქართველოს ამ ცალკე ერთეულებს შორის ჩამოვარდნილმა განხეთქილებამ, რაც ხშირად იწვევდა ომებს, მტრების განუწყვეტელმა შემოსევებმა ხელი შეუწვევს საქართველოს სამეფოს რღვევის პროცესს და დააუძლურეს იგი როგორც პოლიტიკურად, ისე ეკონომიკურად. ქართველი ერის წინაშე დადგა საკითხი მისი ყოფნა-არყოფნის შესახებ. მაგრამ XIX საუკუნის მეორე ნახევარში საქართველო ერთმორწმუნე რუსეთს შეუერთდა და დაიწყო საქართველოს ისტორიის ახალი პერიოდი¹. საქართველოში მშვიდობიანი ცხოვრება დამკვიდრდა. რუსეთთან შეერთების შემდეგ საქართველო რუსეთის იმპერიის უბრალო პროვინციად გადაიქცა.

ამ პერიოდისათვის რუსეთს გააჩნდა თავისი ძლიერი, მუდმივმოქმედი არმია, რომლის სამხედრო და ფიზიკურ სიძლიერეზეც დიდად იყო დამოკიდებული მეფის თვითმპყრობელური მთავრობის სიძლიერე და მთელი აქცენტი მის სრულყოფაზე, სამხედრო და ფიზიკურ მომზადებაზე იყო გადატანილი, ხოლო ხალხი აღზრდის და აგრეთვე ფიზიკური აღზრდის ფარგლებს გარეთ რჩებოდა. ქართველი ხალხი, მეფის რუსეთის ძლიერი არმიის შემხედვარე, სულ უფრო და უფრო მშვიდდებოდა და ივიწყებდა თავის სამხედრო-ფიზიკური მომზადების სისტემას, რომელიც ნელ-ნელა დაცემის გზას დაადგა, მაგრამ ქართველ თავად-აზნაურთა ნაწილმა მიზნად მეფის რუსეთის არმიაში სამსახური დაისახა. იმ პერიოდში მეფის რუსეთის ოფიცრის მუნდირის ჩაცმა პრესტიჟულ საქმედ ითვლებოდა. მომავალი ოფიცრებისაგან კი მეფის რუსეთის არმია მოითხოვდა კარგად დახელოვნებულ ცხენოსნებს, მსროლელებს, მოფარიკავეებს და სხვა სამხედრო-ფიზიკურ სახეებში დახელოვნებულ კადრებს. ეს გარემოება აიძულებდა თავად-აზნაურთა გარკვეულ წრეებს, არ მიეტოვებინათ ხალხური ვარჯიშებისა და თამაშობების გამოყენებით ფიზიკური წვრთნა, რომელიც ფიზიკური მომზადების ერთ-ერთ ძველ, მამაკაპურ საშუალებად რჩებოდა.

საქართველოში სამხედრო-ფიზიკური აღზრდის სისტემის მოშ-

¹ ზ. შერაზადიშვილი, ფიზიკური აღზრდა მე-19 საუკუნის 60—70-იანი წლების საქართველოს სკოლებში. თბ., საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა, 1957, გვ. 5.

ლამ და ხალხური ვარჯიშებისა და თამაშობებისადმი სიყვარულის განუღებამ გარკვეული შემფოთება გამოიწვია მოწინავე საზოგადოების ერთ ნაწილში; ამ მხრივ ტიპურია ქართველი ხალხისადმი გახეთ „დროების“ მოწოდება, რომელშიც ეკითხულობთ: „ვიმედოვნებთ, რომ ჩვენი ნაციონალური დღესასწაულები ხელახლივ თელიან თავისი ბრწყინვალეების და დარბაისლობის ხარისხზედა. ნამეტურ ახლა, როდესაც საყოველთაო ჯარში სამსახური შემოღებულია რუსეთში და საგულისხმოა, რომ ჩვენც გავალთ ჯარში, სასირცხო არ არის, რომ ქართველმა კაცმა განსხვავებული სამხედრო ნიჭი და გამოცდილება არ გამოიჩინოს... განა ჩვენს ხალხს თოფის და იარაღის მოხმარება სასწავლებლად უნდა გაუზღდეს? მაშინ რაღა ფასი ექნება, რომ ჩვენ დიდებული და გმირი წინაპრების შთამომავლობა ვართ? სრულიად არაფითარი“¹.

ბატონყმობის გაუქმების შემდეგ ფეოდალური წყობილება საქართველოში შეირყა. იწყება სამრეწველო კაპიტალიზმის განვითარების ახალი ერა. ჩნდება ახალი საზოგადოებრივი კლასები, სამრეწველო ბურჟუაზია და ქალაქის მუშები, სამრეწველო პროლეტარიატი. ქალაქად სულ უფრო და უფრო რთულდება დაბალი კლასის — სამრეწველო პროლეტარიატის სოციალურ-ეკონომიკური და კულტურული პირობები. მუშები იძულებულნი არიან 12—16 საათი იმუშაონ ფაბრიკა-ქარხნებში, რათა თავიანთი ცოლ-შვილი გამოკვებონ. პატარა ბავშვებიც იძულებული ხდებიან მშობლების დასახმარებლად გარკვეული მსხვერპლი გაიღონ და სულ უფრო ღრმად ეფლობიან აუტანელი შრომის ჭაობში. შრომისა და საყოფაცხოვრებო პირობების გაუარესებამ გამოიწვია სამრეწველო პროლეტარიატის და გლეხობის ფიზიკური მდგომარეობის გაუარესება.

ამ ფაქტთან დაკავშირებით, ჟურნალ „განათლების“ ერთ-ერთ პუბლიკაციაში მინიშნებულია შემდეგი: „ქველბურთი წესწყობილება და ჩვეულება საქართველოს რუსეთთან შეერთების შემდეგ მალე მოისპო. საქართველო დაადგა ახალ ცხოვრებას. აუცილებელი შეიქმნა სალდათების გაყენა და მათი ყაზარმებში და უცხო-და ცივ ადგილებში ცხოვრება. მუშა მრეწველობამ და სახლში სი-ეიწროვემ და სიღარიბემ ქარხნებში შედენა ხალხი. ამ ახალმა შე-

¹ ვახ. „დროება“, 1874, № 434, გვ. 1.

უჩვეველმა ცხოვრების პირობებმა შექმნა ჩვენში მეტი დასუსტება და დაავადება ადამიანისა¹. კვლავ დადგა საკითხი სასკოლო და სკოლისგარეშე ფიზიკური აღზრდის საჭიროებისა. მაგრამ ამისათვის საჭირო იყო ფიზიკური აღზრდის განვითარების თეორიული საფუძვლების შექმნა. იმის გამო, რომ ამ პერიოდისათვის გარკვეული სუბიექტური და ობიექტური მიზეზებით ვერ ხერხდებოდა სხვადასხვა სპეციალური მეცნიერული ლიტერატურის ცალკე გამოცემა წიგნებად, ამიტომ გასული საუკუნის 60-იანი წლების პრესა ძირითადად ეურნალებისა და გაზეთების სახით რჩებოდა ერთერთ ძირითად წყაროდ, სადაც შექდებოდა სხვადასხვა მეცნიერული შეხედულებები ლიტერატურაში, ისტორიაში, ფიზიოლოგიაში, მედიცინაში, ფსიქოლოგიაში, ხელოვნებასა და სხვა დარგებში, რომლებიც თანდათან მეცნიერულ სისტემად ყალიბდებოდნენ.

სწორედ გასული საუკუნის 60-იანი წლებიდან ქართული პრესის ფურცლებზე იქმნება ქართული მეცნიერული პედაგოგია და მასთან მთელი სისტემა შეხედულებებისა ფიზიკური აღზრდის საკითხებზე². ფიზიკური აღზრდა ამ პერიოდისათვის ძირითადად ხალხური ვარჯიშებისა და თამაშების გამოყენებით ხორციელდებოდა³. ისინი ვერ კიდევ არ იყვნენ ჩამოყალიბებულნი ცალკეულ კლასიკური სპორტის სახეებად, რომლის თავისებურებასაც ვიწრო სპეციალიზაცია სპორტის არჩეულ სახეში, შედეგების სისტემატური გაუმჯობესება და შეჯიბრებაში მონაწილეობა წარმოადგენს. მათ არ ჰქონდათ სპორტისათვის დამახასიათებელი მკაცრად განსაზღვრული შეჯიბრების დროის რეგლამენტი, მოთამაშეთა რაოდენობის სიზუსტე, მოედნის ზომების ზუსტად დაცვა, მსაჯობა მოედანზე და სხვა წესები. საქართველოში კლასიკური სპორტის ჩა-

¹ ჟურნ. „განათლება“, 1915, № 10, გვ. 688.

² ო. ქიქელიძე, ქართული პრესის საგანმანათლებლო პროგრამა, თბ., განათლება, 1966, გვ. 3.

ა. ციბაძე, ფიზიკური აღზრდის მეცნიერული თეორიის ჩამოყალიბება საქართველოში, თბ., განათლება, 1982, გვ. 3.

³ ალ. რობაქიძე, ქართული ხალხური სპორტის შესახებ, თბ., პოლიტიკური და მეცნიერული ცოდნის გამაერცელებელი საზოგადოება, 1965, გვ. 12.
ზ. შერაზადიშვილი, საკითხები ფიზიკური აღზრდის ისტორიიდან, თბ., საბჭოთა საქართველო, 1965, გვ. 15.

ვ. ელაშვილი, ხალხური მოძრაობი თამაშები აღზრდის სამსახურში, თბ., ცოდნა, 1985, გვ. 14.

მოყალიბება და განვითარება (ზოგიერთი სპორტის სახეობის გან-
 მოყლებით) ძირითადად XIX საუკუნის მეორე ნახევრიდან
 იწყება¹. რევოლუციამდელი ქართული პრესის ფურცლებზე კა
 ასახულია ქართული ხალხური ვარჯიშები და თამაშები როგორც
 ფიზიკური აღზრდის ერთ-ერთი საშუალება, რომლებიც შემდგომში
 განვითარდნენ, დაიხვეწნენ და ქართული კლასიკური სპორტის
 საფუძვლებად იქცნენ, მაგრამ თუ შედარებით კარგადაა შესწავ-
 ლილი რევოლუციამდელი ქართული პრესის შეხედულებანი ახალ-
 გაზრდა თაობის გონებრივი, ზნეობრივი, ესთეტიკური და შრომითი
 აღზრდის საკითხებზე, იგივე არ შეიძლება ითქვას ფიზიკური აღზრ-
 დის მიმართ, კერძოდ კი ფიზიკური აღზრდის ერთ-ერთი საშუალე-
 ბის, ხალხური თამაშებისა და ვარჯიშების შესახებ. არაა განსაზღ-
 ვრთული მისი ადგილი და როლი საერთო აღზრდის სისტემაში, მი-
 სი გაელენა ახალგაზრდა თაობის გონებრივი, ზნეობრივი, ესთე-
 ტიკური და შრომითი აღზრდის საკითხებზე. მართალია მკვლევარ-
 თა ერთი ჯგუფი (პროფ. ქ. სიხარულიძე, პროფ. ვ. ელაშვილი,
 დოც. ნ. შიშნიაშვილი) იკვლევს ქართული ხალხური თამაშების და
 ვარჯიშების არსსა და ბუნებას, მაგრამ ეს კვლევა ძირითადად
 ეთნოგრაფიულ ხასიათს ატარებს. მკვლევართა მეორე ჯგუფი
 (პროფ. მ. გორგაძე, დოც. ზ. შერაზადიშვილი) იხილავს ფიზიკური
 აღზრდის საშუალებების პრაქტიკულ მხარეს, კერძოდ მათი დანერ-
 გვის საკითხს საქართველოს სასწავლო დაწესებულებებში, ხოლო
 მესამე ჯგუფი (პედაგოგიურ მეცნიერებათა დოქტორი ა. ციბაძე)
 იკვლევს, ფიზიკური აღზრდის იდეების, როგორც თეორიული ცოდ-
 ნის ერთი მთლიანი სისტემის შექმნისა¹ და შემდგომი განვითარების
 საკითხის დადგენას, სადაც გარკვეული ნაწილი იდეებისა აღზრდის
 შესახებ, ქართული ხალხური თამაშებისა და ვარჯიშების შესწავ-
 ლის შედეგად გამომდინარეობენ. აქედან გამომდინარე საკითხის
 საფუძვლიანად შესწავლისათვის საჭიროა განსაზღვრა იმისა, თუ
 რა ადგილი ეკავათ მათ ქართულ პედაგოგიურ აზროვნებაში, რა

¹ მ. გორგაძე, ნარკვევები საქართველოს ფიზიკური კულტურის ისტორი-
 იდან, თბ., საბჭოთა საქართველო, 1959, გვ. 72.

ასე ეყრებოდა საფუძველი, „მართვე“-ს, საქართველოს სსრ განათლების სა-
 მინისტროს სამეცნიერო-პედაგოგიურ ეურნალ სკოლა და ცხოვრების ყოველ-
 კერძალურ დამატებას, თბ., საქართველოს ცყ-ის გამოცემლობა, 1988, № 1,
 გვ. 42.

როლს თამაშობდა იგი ქართული პედაგოგიკის, როგორც მეცნიერების სრულყოფასა და გამდიდრებაში, საერთო აღზრდის საკითხებიდან გამომდინარე.

სასკოლო ცხოვრებაში ამ თვალთახედვით გადადგმულია პირველი ნაბიჯები (დოც. ნ. შიშნიაშვილი, პედაგოგიურ მეცნიერებათა კანდიდატი გ. კახიძე), სადაც განისაზღვრა ხალხური თამაშებისა და ვარჯიშების ადგილი და როლი, კომუნისტური აღზრდის პრინციპებიდან გამომდინარე, მაგრამ თანამედროვე პირობებში, სადაც მიმდინარეობს სახალხო განათლების სისტემის გარდაქმნა, რომელშიც წითელ ხაზად გასდევს საშუალო და უმაღლესი სკოლის ერთიანობა, საკითხის საბოლოო შესწავლისათვის და სრულყოფისათვის გასარკვევეი რჩება, თუ რა ადგილი უნდა დაეთმოს ხალხურ თამაშებსა და ვარჯიშებს უმაღლესი სკოლის ცხოვრებაში, სასწავლო-აღმზრდელობითი პროცესის ხარისხისა და ეფექტურობის ამადლებების მიზნით, ისტორიული გამოცდილების საფუძველზე, რა როლი უნდა მიეკუთვნოთ მათ უმაღლეს სასწავლებელში, საერთო აღზრდის პრინციპებიდან გამომდინარე.

ქართველთა ყოფა-ცხოვრებაში ხალხურ თამაშებსა და ვარჯიშებს მნიშვნელოვანი ადგილი ეჭირათ, „ხანგრძლივი ბრძოლისა და ოჯახის მოშორების შემდეგ, ქართველი მთელის არსებით მიეცემოდა ლხინს, ამაში ჰპოვებდა სხვათაშორის, მოსვენებას, შვებას, აღამაღლებდა საუკეთესო თვისებებს, ჩვენი ძველებური ლხინი ნამდვილი პოეზია იყო... ლხინს მოსდევდა სამხედრო ვარჯიშობა: მიზანში სროლა, ყაბახი, ჯირითი, ბურთაობა და ცხენის თამაში“¹.

ლხინის ცნებაში ძირითადად სახალხო და რელიგიური დღესასწაულები იტულისხმებოდა, რომლის ძირითად პროგრამას სწორედ სპორტული გამოსვლები ავსებდა. გამოჩენილი ქართველი მწერალი მ. ლომოური (გაზეთ „დროების“ 1876 წლის № 11-ში) დღესასწაულების შესახებ წერს: „დღესასწაულები აშორებდნენ ჩვენ საწყალ ტვინს უსიკოცხლო და უშინაარსო სახელმძღვანელოებით შევიწროებას, დასუსტებული მეხსიერება, დაქანცული გონება და ჯანი ელირსებოდნენ ხოლმე ამ დროებაში მოსვენებას“². სახალხო და რელიგიური დღესასწაულების სიმრავლე, სადაც გადმოცემულა

¹ გაზ. „დროება“, 1885, № 197, გვ. 2.
² გაზ. „დროება“, 1876, № 11, გვ. 1.

იყო მამაპაპური ხალხური ზნეჩვეულებები, დიდ დახმარებას უწევდა ერს მისი კულტურული, სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური ცხოვრების სწორად წარმართვაში. ქართველთა ყოფაში დღესასწაულებისა და მისი ძირითადი პროგრამის აღწერას, ფართოდ ვხვდებით რევოლუციამდელი ქართული პროგრესული პრესის ფურცლებზე. პ. უმიკაშვილი ყველიერის დღესასწაულის შესახებ გაზეთ „დროებაში“ წერს, „ყველიერის კვირა, საღიზნო კვირაა მთელ საქრისტიანო ქვეყნებში. მასხარაობა, თამაშობა, ცეკვა, დაცინვა (მხიარულება — გ. ჯ.), საკრავი, ჭრელი ტანისამოსი, თვალთმაქცობა (ილუზიონისტობა — გ. ჯ.), მუშტი-კრივი, ტყუილი ომი და სხვა სახალხოთ, საჯართ დროს გატარება გათქმულია“¹. ალავერდობის შესახებ გვაწვდის ცნობას გაზეთ „დროებაში“ ანონიმი ავტორის მიერ დაბეჭდილი წერილი: „ალავერდობის დროს ყველაგვარ შექცევას ნახავ აქ: ჭიდილი, კრივი, ჯიბითი, შაირი, სიმღერა, თოფის სროლა, მუშხუნები უღვევლია“². „საზოგადოთ რომ ესთქვათ, ფერისცვალობა აგრე რიგად ვერაფერი დღეობაა, მხოლოდ ეს არის, რომ ჭიდაობა კარგი სცოდნია, თვით რუსიელები განთქმულნი არიან ამ საფალაენო ვარჯიშობაში, ასე რომ შიდა ქართლში მაგათ ვერავენ დაჰკრავს ჭიდაობაში“³. — წერს სოფრომ მგალობლიშვილი ფერისცვალების შესახებ. შობის დღესასწაულის პროგრამის აღწერას გვაძლევს ო. ბერიძე. „შობის ღამეს, ოჯახის წევრები ვისაც თოფის სროლა შეუძლიან, გამოდიან ვარეთ, — ისინი თან გამოიტანენ თოფებს და დამბაჩებს, აანთებენ წმინდა სანთლებს, რამდენი თოფი აქვთ და მიანთებენ ხეზე და ასი ნაბიჯის მანძილზე ესვრიან თოფებს და იმ სანთელს გააქრობენ ტყვიის მორტყმით. იმ ბნელში იქნება მოხდეს ისრეთი მაგალითი, რომ ვინემ დააცილოს თოფის ტყვია სანთელსა; ის კაცი მეორე ახალ წლის მოსვლამდის თოფს ხელს აღარ მოჰკიდებს, მერე ნიშანში სროლა დაიწყება; დიდები თოფს ესვრიან, ბალები ისარს, ისრის სროლა ბალებმა მარჯვედ იციან, რადგანაც მათი სავარჯიშო იარაღი შვილდ-ისარია და დიდებმა კიდევ თოფის ხელი ზომ უფრო კარგად იციან“⁴.

¹ გაზ. „დროება“, 1880, № 49, გვ. 1.

² გაზ. „დროება“, 1880, № 204, გვ. 2—3.

³ გაზ. „დროება“, 1884, № 236. გვ. 1—2.

⁴ გაზ. „დროება“, 1869, № 1, გვ. 1—2.

ჩვენ აქ ნაწილობრივ მოვიყვანეთ მაგალითები საქართველოში გავრცელებული სახალხო და რელიგიური დღესასწაულებისა, რომლის პროგრამის ძირითად ნაწილს, როგორც ვნახეთ, სპორტული გამოსვლები შეადგენდა. ხოლო სპორტული გამოსვლები ძირითადად ხალხური თამაშებითა და ვარჯიშებით აისახებოდა. საკითხის უფრო ღრმა შესწავლის მიზნით, საჭიროა უფრო ფუნდამენტურად შესწავლილ იქნეს რევოლუციამდელი პროგრესული პრესა და დადგინდეს ყველა ის რელიგიური თუ სახალხო დღესასწაული, რომელიც იმ დროს იმართებოდა. ეს საშუალებას მოგვცემს უფრო სრული წარმოდგენა ვიქონიოთ იმ დროს გავრცელებული ხალხური თამაშებისა და ვარჯიშების შესახებ. მაგრამ, როგორც ირკვევა, ხალხური თამაშები და ვარჯიშები იმართებოდა არა მარტო სახალხო და რელიგიურ დღესასწაულებზე, არამედ კვირაობითაც და უქმე დღეებშიც. ამის შესახებ ცნობას გვაწვდის გაზეთ „დროების“ თანამშრომელი კოწია მაჭავარიანი. „კვირაობით და უქმე დღეობით იკრიბებიან ყმაწვილები ვაკე მინდორზედ ხშირფოთლებიან ხეების ქვეშ და აქ რომელიმე გამოაცხადებს ბურთის თამაშის დაწყების საათს“¹. ამასვე ამტკიცებს გაზეთ „დროებაში“ 1864 წელს დაბეჭდილი წერილი, სადაც ანონიმი ავტორი გვამცნობს: „ამას წინათ ქუთაისის ერთს-ერთს თავისუფალს (კერძო) მოედანზედა, სადაც თითქმის ყოველ კვირა უქმე დღეობით ბურთის თამაში იმართება, ჩვეულებრივ შეიკრიბა მშრომელი ახალგაზრდობა“².

გასული საუკუნის 60-იან წლებში, სხვა უკვე ცნობილი ხალხური თამაშებისა და ვარჯიშების გვერდით, თოფის მიზანში სროლა, მშვილდოსნობა, ჯირითი, ბურთობა და სხვა, ერთ-ერთი წამყვანი ადგილი კრივს ეკირა. კრივი ისევე როგორც სხვა თამაშები, ძირითადად სახალხო, რელიგიურ დღესასწაულებზე და კვირა დღეებში იმართებოდა. მასში მოსახლეობის ფართო მასები იღებდნენ მონაწილეობას და ფიზიკური აღზრდის ერთ-ერთ კარგ საშუალებად ითვლებოდა. კრივში მონაწილეობას იღებდნენ როგორც ბავშვები, ასევე მოზრდილებიც. ამის შესახებ გვამცნობს გაზ. „ივერია“ 1886 წელს. „გუშინწინ, 27 აპრილს ქალაქის ბიჭებმა ძველებური კრივი გამართეს არსენალის ხევში. ორ რაზმად გაიყვნენ — ზემო

¹ გაზ. „დროება“, 1885, № 12, გვ. 2.
² გაზ. „დროება“, 1884, № 222, გვ. 2.

და ქვემო უზნებად. ჯერ პატარებს დააწყებინეს, 10—12 წლის წვილებს დიდების გასამხნეველად და შემდეგ დიდებიც გაუმკლავდნენ ერთმანეთს¹. კრივის გამართვის დროს ქართველი ერი კომპლექსურად წყვეტდა სამხედრო-ფიზიკური მომზადების საკითხებს. მასში მონაწილეებს გამოუმუშავდებოდათ ისეთი საჭირო ფსიქო-ფიზიკური თვისებები, როგორცაა ძალა, სისწრაფე, ამტანობა, ლოგიკური აზროვნება, კოლექტივიზმის გრძნობის განვითარება, უცნობ სიტუაციაში სწორი ორიენტაცია და ა. შ. რაც მეტად საჭირო იყო სამხედრო საქმეში. ქართველი პუბლიცისტი ს. ხუნდაძე ჟურნალ „ივერიის“ ფურცლებზე აკვიწრს კრივის ჩატარების რიტუალს, რომელიც ყვენობის დღესასწაულზე იმართებოდა, სადაც ნათლად სჩანს, რომ მოკრივეებს, მართო კარგი კრივის ცოდნისა და ფიზიკური მომზადებისა, სხვა მორალურ-ნებელობითი, ინტელექტუალური, სამხედრო საქმისათვის საჭირო თვისებებიც ესაჭიროებოდათ. „კვირა დილით გაიმართებოდა მოლაპარაკება მოწინააღმდეგეთა შორის. გზავნიდნენ დესპანებს ანუ მოციქულებს, რომლებიც ყვენის ბრძანებით მოითხოვდნენ წინააღმდეგ მხარისაგან ხარკს ან დამორჩილებას, ამ შემთხვევაში ორივე მხარე ხმარობდა სხვადასხვა ცბიერებას და ხრიკებს. ჩვენი ყვენი წინ მიდიოდა ცხენით: იმას გარშემორტყმული ჰყავდა თავისი წარჩინებული პირები და მის წინ მიჰქონდათ ბაირალები, ყოველ ქუჩიდან თითო რაზმების თავში მოდიოდნენ საზანდარნი და უკრავდნენ ზურნაზე, დაფდაფზე. მომღერლები საკრავთა ხმაზე მღეროდნენ სამხედრო სიმღერებს. მოშაირენიც ხმას აყოლებდნენ წინწილებს და მოუთხრობდნენ ხალხს წარსული დროის გზიერების დეაწლსა და სიმამაცეს.

როცა გამოვიდნენ ქალაქს გარედ, მებრძოლში იჭერდნენ იმ სტრატეგიულ პუნქტებს, საიდანაც ფიქრობდნენ მეორე დღეს ომის დაწყებას, ორივე მარული მხარეები დაბანაკდებოდნენ პირისპირ. ამავე დროს არ იფიწყებდნენ არც სამხედრო თათბირს და თადარიგს: არჩევდნენ თავშესაფარს ან თავს დასასხმელს ადგილებს, ცდილობდნენ შეეტყუთ ჯაშუშების შემწეობით მტრის განკარგულება, რადგანაც განმეკრივეთა სახელები ყველამ იცოდა, ამისათვის ძლიერ საჭირო იყო ცნობების შეკრება, რომ სცოდნოდით —

¹ გაზ. „ივერია“, 1886, № 92, გვ. 2.

ვისთვის რამდენი ჯარი ჩაებარებინათ და ვინ საითკენ გავგზავნათ“¹. ყვენობის ამ რიტუალის ჩატარება კარგად, დაღებულად მოქმედებდა ხალხის ფსიქოლოგიურ მხარეზე, რომელიც თავისთავად გავლენას ახდენდა მათ ზნეობრივ თვისებებზე.

ქართული კაცი თავისი ისტორიული წარსულიდან გამომდინარე, თავიდანვე დაუმეგობრდა ცხენს. ცხენოსნობასა და იარაღის კარგად ხმარებაზე ბევრად იყო დამოკიდებული სამშობლოს ბედობა და მეომრის სიცოცხლე. კარგი ცხენის ყოლა, მასზე კარგად ჯდომა დიდ ფაქტობად ითვლებოდა. ამან გამოიწვია იმის აუცილებლობა, რომ პატარაობიდანვე შეჩვეოდნენ ცხენს და ცხენოსნურ სახეობებს, ხოლო პატარაობაში შეჩვეულნი და დახელოვნებულნი კი მოზრდილობაში უფრო რთულ, ფიზიკურად და ფსიქოლოგიურად ძნელად ასატან შეჯიბრებებშიც იღებდნენ მონაწილეობას². გ. ჭიჭინაძე გავით „დროების“ ფურცლებზე ამის შესახებ წერს: „თუშფშაუ-ქისტებს ცხენები ჰყვანდათ და საშინელი ჯდომა და ქენება სცოდნიათ; მეტის-მეტი ლამაზი ხალხიც ყოფილა“³.

იყო ხალხური თამაშების და ვარჯიშების ზოგიერთი სახეობა, რომელიც წყლის წინააღმდეგობის დაძლევათან იყო დაკავშირებული (ლელო, მარულა, დოლი და ა. შ.), იმ მიზნით, რომ ამ წინააღმდეგობას თამაშის დროს ხელის შემშლელი ფაქტორის როლი არ ეთამაშა და თამაშის შედეგზე უარყოფითი გავლენა არ მოეხდინა, თითოეული მოთამაშე ცდილობდა ამ ხარვეზის შევსებას და ცურვაში დახელოვნებას. დავით ბარნაბიშვილი 1871 წლის გავით „დროების“ კორესპონდენციაში გაკვირვებული წერს თავის ნაწახს: „ერთმა იმათგანმა მაშინათვე გაიხადა ტანისამოსი და გადაველო წყალში: ჩაიყურყუმალავა და ერთს კლდეში შეძვრა ნახევრობამდის, ჩვენ არ გვენახა, რომ ის კაცი თვალგაზელილი წვაევივით დაეძებდა თევზებსა“⁴.

ზემოდან გამომდინარე, ნათლად ჩანს, თუ ქართველთა ყოფაცხოვრებაში, პიროვნების ფიზიკური განვითარებისათვის ქართველებს რა მრავალფეროვანი ხალხური ფიზიკური აღზრდის საშუა-

¹ უტრნ. „ივერია“, 1885, № 1, გვ. 89.

² შ. შაიხუ რაძე, ქართული თამაშობანი ბურთით, თბ., საბჭოთა საქართველო, 1930, გვ. 19 (რუს).

³ გაზ. „დროება“, 1879, № 212, გვ. 1.

⁴ იქვე.

აღებები გააჩნდათ. არსებობს კიდევ სხვა სამეცნიერო და ისტორიული წყაროები, რომელთა შესწავლით და კრიტიკული ანალიზის ვაკეთების საფუძველზე საჭიროა მოხდეს შევსება და სრული წარმოდგენა XIX ს-ის 60-იან წლებში გავრცელებული ხალხური თამაშებისა და ვარჯიშებისა, რომელიც ძირითადად სრული ხდებოდა სახალხო და რელიგიურ დღესასწაულებზე. ამ დღესასწაულებზე კი კომპლექსურად ხდებოდა და წყდებოდა მოსახლეობის სამხედრო-ფიზიკური, ზნეობრივი, გონებრივი, ესთეტიკური აღზრდის საკითხები. სწარმოებდა მამა-პაპათა დავიწყებული დადებითი ზნე-ჩვეულებების აღდგენა და გადახალისება, რომელთა სწორი, მიზანმიმართული ფორმით მიტანა მოსახლეობისადმი, საფუძველი ხდებოდა მათი ფიზიკური და სულიერი სიძლიერისა. ამას გრძნობენ ქართველი განმანათლებლები და საზოგადო მოღვაწეები, კერძოდ კი, ვაზეთ „დროების“ რედაქტორი სერგეი მესხი, რომელიც მიუთითებდა დღესასწაულების და დღეობების სარგებლიანობის შესახებ: „ერთი სასარგებლო მხარე აქვს ჩვენს დღეობებსა, რომ ავიდებენ ხალხსა და ავირითებენ ცხენებსა, ვისაც არ ესმის მნიშვნელობა ჭიდაობისა და ჯირითისა ან ჩვენებური დოლისა, დასცინიან და მეტადრე ჭიდაობას; მაგრამ ვინც კარგად ჩააკვირდება საქმესა, ესენი ჩვენთვის დიდი საჭირონი არიან. ნეტავი ღმერთმა ჰქნას, რომ ამ დღეობებშია ქალაქივით კრივიც იმართებოდეს. სამსვე მოქმედებიდან: ჭიდაობიდან, ცხენების თამაშობებიდან და კრივიდან, მონაწილენი ამ საქმეში მაგრდებიან და განმტკიცდებიან როგორც გულითა, ეგრე სხეულითა“¹.

ხალხური თამაშებისა და ვარჯიშების მიმართ არც სამღვდლოების წარმომადგენლები იყვნენ გულგრილად განწყობილები. იმ ბერიოლში ისინი ნათლად ხედავდნენ ხალხური ვარჯიშებისა და თამაშების საჭიროებას, რადგანაც, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, შემოჭრილი მტერი ანადგურებდა არა მარტო ქართველთა მატერიალური კულტურის ძეგლებს, არამედ მის სულიერი კულტურის ძეგლებსაც, ეკლესიებისა და ტაძრების სახით. ამიტომ სამღვდლოება ყოველნაირად ცდილობდა ხელი შეეწყო ურის ფიზიკური განვითარებისათვის და ხშირად ამ საქმის თაოსანიც იყო. ზოგიერთი მკვლევრის მონაცემებით, ეკლესიის ეზო ხშირად ხალხური

¹ ვაზ. „დროება“, 1867, № 35, გვ. 3.

თამაშებისა და ვარჯიშებისადმი განკუთვნილი ინვენტარის შენახვის ადგილსაც წარმოადგენდა¹. აქედან გამომდინარე, XIX საუკუნის მეორე ნახევარში, ქართული პრესის ფურცლებზე ხშირად ვხვდებით ცნობებს სამღვდლოების დამოკიდებულებაზე ხალხური თამაშებისა და ვარჯიშების მიმართ. მაგ. ი. მენუნარგია გაზეთ „დროების“ ფურცლებზე მოგვითხრობს, რომ „წირვის შემდეგ ბურთს აკურთხებდა ეკლესიაში უფროსი მღვდელი“². „სამღვდლო თუ სხვა წარჩინებული პირი, ცხენზე ზის და ბურთი ხელში უჭირავს, ეს იწვევს ხალხს საბურთაოდ“³. „დიდებული, წმინდა გიორგი, შენ შეეწიე შენს მრევლს, შენ მიეცი ძალა და ღონე და შეძლება; შენ გაამარჯვებინე აწინდელს ბურთის თამაშში, და გარდაავდო ბურთი“⁴, და ბევრი ამგვარი ადგილი, რომლებიც მიმოხილულია ქართული პრესის ფურცლებზე. იმის გამო, რომ ზოგიერთი სამღვდლოების წარმომადგენელი ხედავდა ხალხურ თამაშებში და ვარჯიშებში არა მარტო ერის ფიზიკური განვითარების საშუალებას. არამედ ისინი გრძნობდნენ კიდევ, რომ მისი ჩატარებისა და სწავლების პროცესში ხდებოდა ერის სულიერი გაჯანმრთელების საქმეც. ქართველი მწერალი, პედაგოგი და საზოგადო მოღვაწე ი. გოგებაშვილი ამის შესახებ გვამცნობს თავის რჩეულ პედაგოგიურ თხზულებებში, რომ სასულიერო სემინარიაში, რომლის ინსპექტორიც ის იყო, გერასიმე ქიქოძის მოსვლამდე (ლაპარაკია ცნობილ სასულიერო მოღვაწეზე, იმერეთის ეპისკოპოს ვაბრიელზე, რომელიც მოღვაწეობდა გასული საუკუნის 50-იან წლებში), სემინარიაში თამაშობებს თვლიდნენ გარდაუვალ ბოროტებად. გერასიმე ქიქოძის დროს კი პირიქით; თვით ინსპექტორი ყოველმხრივ აქეზებდა საბავშვო თამაშობებს და საეკვოდ უცქერდა იმ მოსწავლეებს, რომლებიც მათში არ მონაწილეობდნენ. მის დროს სემინარიის ეზო ყოველდღიურად, ნასადილევს მრავალგვარ წესიერ თამაშობათა ასპარეზს წარმოადგენდა. თამაშობანი იმართებოდა ვახშმის შემდეგაც. ყოველივე ამის შედეგად სემინარიაში შემცირებულა ბავშვთა საიდუმლო ბიწიერებანი, რაც ძლიერ ყოფილა დამახასიათებელი და-

¹ ზ. შერაზადიშვილი, საკითხები ფიზიკური აღზრდის ისტორიიდან, თბ., საბჭოთა საქართველო, 1965, გვ. 31.

² გაზ. „დროება“, 1867, № 36, გვ. 3.

³ გაზ. „დროება“, 1885, № 1, გვ. 2.

⁴ გაზ. „დროება“, 1897, № 94, გვ. 2.

ხურული სასწავლებლებისათვის, შემცირებულა დაავადებულთა რიცხვი და ამალღებულა წარმატება¹.

სოციალურ-ეკონომიკური პირობების გაუარესებამ თავის მხრივ უარყოფითი ზეგავლენა მოახდინა ხალხის ცხოვრებაზე. განსაკუთრებით ბატონყმობის გადავარდნის შემდეგ, სულ უფრო და უფრო იგრძნობა კლასობრივი დიფერენციაცია ხალხის მასებს შორის. კლასობრივმა დიფერენციაციამ, სოციალურ-ეკონომიკური პირობების გაუარესებამ, მეფის თვითმპყრობელური რეჟიმის გაძლიერებამ დიდად იმოქმედა ხალხის კულტურულ-პოლიტიკურ ცხოვრებაზე. ამ პირობების შეცვლამ კარდინალურად შემოატრიალა ხალხის ქცევა, მათი განწყობილება ყოველგვარი დღესასწაულებისადმი და, აქედან გამომდინარე, ხელი შეუშალა ხალხური თამაშებისა და ვარჯიშების შემდგომ განვითარებას, რომელიც ესოდენ საჭირო იყო ხალხის ჯანმრთელობისა და ფიზიკური სრულყოფისათვის. „საშინელი ხალხის დაცემა მატერიალურ ცხოვრებაში, — შენიშნავს „დროება“ — მიზეზია იმ გარემოებისა, რომ ქიზიყის ხალხი ძლიერ დადინგდა, უწინდელი თამაშობა, სიცელქე, ხალისი საზოგადო დღეობების და თამაშობების გამართვა აქ აღარ არის“². ა. ფრონელი ამ ფაქტის შესახებ, გაზეთ „დროების“ ფურცლებზე შემდეგნაირ ანალიზს უკეთებს: „ეტყობა, ვფიქრობდი მე, ცხოვრების უსამართლობას, ამისთვის მიუჭერია თეთრი ბასრი კლანჭები. იმისთანა ბედნიერ დღეებს, როგორც არის შობა, ახალი წელი, ნათლისღება, ჩვენი გლეხი აღარ ეგებება სიამოვნებით უწინდებრივსადაც ჩვეულებრივი სიმხიარულე ამ დღეებში, მღერა ქალთა და კაცთა, თამაში, ფერხული, ბურთი და სხვა მრავალი დროის გატარება. აღარ არის ძველებური გულ-გახსნილობა, სიწრფელე და სიყვარული, ყველამ თითქოს ფერი იცვალა, ჩვენ ჩვენს თავს აღარ ვგეგვართ“³. კლასობრივი დიფერენციაციის ფესვები იჭრება როგორც სოფლად, ასევე ქალაქად, მაგრამ უფრო მკვეთრ გამოხატულებასა და პროგრესირებას ქალაქში განიცდის. ქალაქის წარჩინებული ფენები, მეფის თვითმპყრობელური მთავრობის კულტურის გავლენის ქვეშ მოექცნენ და თავიანთ ეროვნულ, ჭირში და ვა-

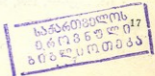
K 214.673

¹ ი. გოგებაშვილი, რჩული პედაგოგიური ნაწერები, თბილესი, თბ., სახელგამი, 1954, ტ. 3, გვ. 39—40.

² გაზ. „დროება“, 1883, № 37, გვ. 2.

³ გაზ. „დროება“, 1883, № 37, გვ. 2.

2. გ. ჯაფარიძე

რამში გამოვლილ ტრადიციებს, რომლის მაგალითზეც ახალგაზრდა თაობა იზრდებოდა, თითქმის ზურგი შეაქციეს. ქალაქში მანუფაქტურულმა წარმოებამ გააღრმავა მშრომელი კლასის ჩავერა და თავისუფალი დრო მათ თითქმის მინიმუმამდე შეუზღუდა. გადაგვარდა ყოველივე დადებითი ტრადიცია და მასთან ერთად სახალხო და რელიგიური დღესასწაულების ჩატარებაც, სადაც როგორც აღვნიშნეთ, ვარკვეულად იყრებოდა ქართველი პედაგოგები და საზოგადო მოღვაწეები და ცდილობენ იმდროინდელი პრესის ფურცლებზე ანალიზი გაუკეთონ და დაანახონ მოსახლეობას მისი უარყოფითი მხარეები, „მამაპაპური, ხალხური ჩვეულებანი ჩვენს ქვეყანაში თანდათან, სხვადასხვა გარემოებათა წყალობით ჰქრება და დრო მოვა, რომ მხოლოდ ზღაპარსავით უამბობდნენ ერთი მეორეს ყენობას და სხვა ამბებს, ჩვენმა დედაქალაქმა ტფილისმა, სულ მიივიწყა, თუ მიივიწყებინეს ყენობა, ბერეკობა, ჭიკოცონობა და სხვანი“¹ — გვაწვდის ცნობას გაზეთი „ივერია“. ამ მოვლენის გაანალიზებას ცდილობენ ასევე იმდროინდელი ქართული პრესის სხვა გამოცემები. კერძოდ, გაზეთ „ივერიის“ ფურცლებზე ნიკო ხიზანიშვილი აღნიშნავს: „ჯერჯერობით ძველებური მადლი ისევ სოფლად თუ მოიპოვება. დღესასწაულებმა და ხატობამაც მხოლოდ იქ შეირჩინა საეროვნო ფერი, თორემ ქალაქ ადგილას ყველა სახალხო ჩვეულება გადასხვაფერდა, შეიცვალა და ზოგიც კიდევ განქრა დ მოიკვეთა. სადღაა მაგ: სააღდგომო ყაბახი, ეს საამო სანახავი და სავაეკაცო მოედანი“². მაგრამ ქალაქში ძველი ტრადიციების მიმდევარნი რჩებიან დაბალი ფენის წარმომადგენლები, რომლებიც ცდილობენ თავიანთი დასუსტებული ორგანიზმის გახალისებას, გაჯანმრთლებას და გონების გადახალისებას. ისინი, უწინდელ დროსთან შედარებით უფერულად, მაგრამ მაინც აწყობენ დღესასწაულებს და ავსებენ მის პროგრამას ხალხური თამაშებითა და ვარჯიშებით. ამის შესახებ გაზეთი „დროება“ აღნიშნავს თავის ფურცლებზე: „დღითი-დღე ჩვენს ხალხს ძველი ჩვეულებანი, ძველი გართობა-თამაშობანი, რომელიც ბლომად ჰქონდა ყველა დროის შესაფერისი, ავიწყდება, ანუ აღარ მოსდევს, მოკბებრდა თითქო, მდაბიო ხალხში კიდევ დარჩა ზოგიერთი

¹ გაზ. „ივერია“, 1893, № 39, გვ. 3.

² გაზ. „ივერია“, 1894, № 82, გვ. 1.

ჩვეულებანი და სხვა და სხვა გართობა თამაშობანი, ესრეთ წოდებულ მაღალ ხალხში კი ყოველგვარი ზნე ჩვეულებანი, ყოველგვარი გართობა-თამაშობანი აღმოიფხვრა¹. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, წარჩინებული ფენის წარმომადგენლები, მეფის თვითმპყრობელური მთავრობის გავლენის ქვეშ მოექცნენ. მათი გართობის ძირითად საშუალებად, რუსეთიდან შემოჭრილი უსარგებლო თამაშები რჩება. ქართველი განმანათლებელი და საზოგადო მოღვაწე სერგეი მესხი ვაზეთ „დროების“ ფურცლებზე ცდილობს ხალხს გააცნოს წარჩინებული ფენის საქმიანობა, იგი აღნიშნავს: „წავიდა ის დრო, როდესაც ხალხს, ამ უბრალო ხალხს უდარდელად შეეძლოთ მზიარულება. დადგა მასკარადებისა, ბალებისა, კონცერტებისა და სხვა კეთილშობილური შექცევების დრო. აქაურა ქალების პირველი დროის გასატარებელი იყო და ეხლაც არის (თუმცა ნაკლებად) ლოტოს თამაშობა. მაგრამ არც იმათი ქმრები არიან მოწყენილნი, სადაც ჩვენი კეთილშობილი და შეძლებული კაცობრიობა ატარებს დროის უმეტეს ნაწილს იარალაშის თამაშობანია, რომელიც ეხლა მოდაში შემოვიდა“².

სოციალურ-ეკონომიკური პირობების გაუარესებამ, მართალია, დიდად იმოქმედა ქალაქის საზოგადოებრივ და კულტურულ ცხოვრებაზე. მაგრამ არანაკლებად დაამჩნია თავისი დიდი სოფლის მოსახლეობას. ადრე თუ შთელი სოფელი, დიდი თუ პატარა, აქტიურ მონაწილეობას იღებდა სახალხო და რელიგიური დღესასწაულების ორგანიზაციაში და ჩატარებაში, წლის განმავლობაში ხელოვნდებოდა და სრულყოფდა თავის ფიზიკურ თვისებებს, ეხლა იძულებულია ეს დრო, თავის ოჯახის მატერიალურ სიძლიერეს მოახმაროს. ხალხური თამაშის ისეთ სახეობაში, როგორიც იყო ჭიდაობა, რომლის ჩატარების დროსაც სოფლელები თითქმის ყოველთვის ჯანბინდნენ ქალაქელებს, ეხლა სიტუაცია შეიცვალა: „ექვსჯერ იყო ჭიდაობა და თითქმის ექვსჯერვე ქალაქის ბიჭებმა დასცეს სოფლელები; არც გასაკვირველია: ქალაქის ბიჭი ხუთი წლიდან დაწყობილი მუშტი კრიესა და ჭიდაობას ეჩვევა; სოფლელები კი რა! დღე და დამე გუთანს ექიდება“³. ვაზეთ „დროების“ კორესპონდენტი ა. ფრო-

¹ გაზ. „დროება“, 1887, № 32, გვ. 2.

² გაზ. „დროება“, 1868, № 25, გვ. 2.

³ გაზ. „დროება“, 1878, № 47, გვ. 2.

ნელი კი ცდილობს, თავის მხრივ ანალიზი გაუკეთოს სოციალურ-ეკონომიკური პირობების გავლენას ხალხური თამაშებისა და ვარჯიშების ჩატარებასა და მასში ხალხის მონაწილეობის მიღებას: „სადღაა ხალისობა, ის მხიარულება და მიწევ-მოწევა, რასაც წინეთ ვხედავდით ჩვენში! წინეთ უღვეშიანი კაცი ბურთს თამაშობდა ხოლმე; დღეს ათი წლის ბავშვი შრომისაგან წელშია მოხრილი, სად არის მისთვის მხიარულების დრო? რა დროს თამაში და სიმღერაა, თუ ღმერთი გწამს, როდესაც ფოშტის ფული და სხვა მრავალი გადასახადი პირნათლად ვერ მოგიშორებია“.

სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური ვითარების გამწვავება, თანდათან სულ უფრო და უფრო მეტ უკმაყოფილებას იწვევდა ხალხის მასებში. მეფის თვითმპყრობელური მთავრობა, გრძნობდა რა მშრომელი ხალხის მიმართ თავისი პოზიციების უსუსურობას, ცდილობდა ზშირი და მასობრივი თავშეყრის ადგილების დაშლას, რომელიც შეიძლებოდა შემდგომ ბუნტში და მეფის წინააღმდეგ გამოსვლებში გადაზრდილიყო. პოლიცია, რომელიც მეფის თვითმპყრობელური მთავრობის პოლიტიკის ერთ-ერთი აქტიური გამტარებელი იყო ხალხის მასებში, ყოველგვარ უმანკო თამაშობებსაც კი უკრძალავდა ხალხს. იმდროინდელი პედაგოგი და საზოგადო მოღვაწე სერგი მესხი გაზეთ „დროების“ ფურცლებზე აღნიშნავს: „წავიდა ის დრო, ათასში ერთხელ ჯირითსა და ჭიდაობას თუ ნახავთ ჩვენში, რომელსამე მიყრუებულ სოფელში, ქალაქების ახლო-მახლო ადგილებში, საცა კი პოლიციას მკლავი მიუწვდებდა, ამ უმანკო ვარჯიშსაც უშლიან“¹. პოლიციის მიერ, არა მარტო ჯირითსა და ჭიდაობის ჩატარება იკრძალებოდა, არამედ, ყოველგვარი თამაშობები იზღუდებოდა, რომელიც სახლიდან გამოსვლასთან იყო დაკავშირებული. „ქუჩებში დესეტნიკები ბურთის თამაშობასაც, თოვლის გუნდის თამაშობასაც გვიშლიან“.

— აღნიშნავს გაზეთ „დროების“ ფურცლებზე მისი კორესპონდენტი ანჩისხატელი — პ. უმიკაშვილი. მოუხედავად იმისა, რომ ხალხურ თამაშებში და ვარჯიშებში მონაწილეობის მისაღებად ხალხი ჯერ კიდევ შეუგნებლად იყრიებოდა, ინერციით ავრძელებდა თავის მამა-პაპათა ადამ-წესების შენარჩუნებას და პოლიტიკასთან არავითარი კავშირი არ ჰქონდა, მაგრამ მეფის მთავრობას მაინც არ

¹ გაზ. „დროება“, 1879, № 216, გვ. 2.

აწყობდა ეს შეკრებები. მისი აკრძალვით იგი ორი კურდღლის და-
ჭერას ლამობდა: ჯერ ერთი, აკრძალვობდა მისთვის საშიში თავ-
ყრილობები და მეორეც — შეირყეოდა ხალხის მასების როგორც
ფიზიკური განვითარების, ისე ორგანიზაციული მოქმედებების სა-
ფუძვლები. მთავრობის მიერ სახალხო დღესასწაულების დევნამ,
ხალხური თამაშებისა და ვარჯიშების ორგანიზაციისა და ჩატარე-
ბაში ხელის შეშლამ, კვირა და უქმე დღეებში შეჯიბრებების და
სხვადასხვა გამოსვლების აკრძალვამ, წარმოშვა თავისუფალი დრო-
ის როგორმე გამოყენების პრობლემა, რომელიც, როგორც თვით-
მპყრობელური რეჟიმი წინასწარმეტყველებდა, ღვინის, არყის სმამ
და ლოთობამ შეავსო. ქართველი პედაგოგები და საზოგადო მოღ-
ვაწეები გრძნობენ რა ხალხის ასეთ გადაგვარებას, ცდილობენ პრე-
სის ფურცლების მეშვეობით დროულად ჩაერიონ ხალხის ცხოვ-
რებაში და უწინდელივით სწორი მიმართულება მისცენ ერის ზნე-
ობრივი და ფიზიკური აღზრდის საკითხებს. ქართველი მწერალი
და საზოგადო მოღვაწე სოფრომ მგალობლიშვილი, ჟურნალ
„ერის“ ფურცლებზე ცდილობს ამ ფაქტის ახსნას და ანალიზის
გაკეთებას. „ეხლანდელი გლეხობა, თუ კეთილშობილება, კვირა-
უქმეებს ატარებს სამიკიტნოებში, ძველად კი წირვა-ლოცვას რომ
მოისმენდნენ, ხალხი გამოიშლებოდა ეკლესიის ვალავანში, ერთ-
მანეთს მეზობლურად სიყვარულით და თავაზით მოიკითხავდნენ,
ნასადილეც შეიყრებოდნენ მწვანე მინდორზე და იყო ბინდამდე
სხვადასხვა სიმღერა, თამაშობა და გართობა. განსაკუთრებით შო-
ბის დღესასწაულებს, ყველიერს და აღდგომის კვირიკეს დიდის
სიამოვნებით უზღვდებოდნენ, სხვადასხვა ნაირს გართობა თამაშობას
საზღვარი და დასასრული არ ჰქონდა. ახლა სოფელში არავითარი
გართობა, თამაშობა აღარ არის, აქა-იქ იმერეთში თუ დაჩინილა
ბურთაობა, უწინ კი ჯერ ხუთ-ექვს ნაირი მარტო ბურთაობა
იყო“¹.

სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური ვითარებით გამოწვე-
ულმა შედეგებმა, უშუალოდ იმოქმედეს ხალხის ფიზიკურ მხარე-
ზე, მის განვითარებაზე, რომელიც ხალხური თამაშებით და ვარ-
ჯიშებით იწვრთნებოდა და იყრებდა ძალას. ხალხი მთლიანად და-
ძაბუნდა და ფიზიკურად გადაგვარდა, რასაც ნათლად ადასტურებს

¹ ჟურნ. „ერი“, 1910, № 21, გვ. 4.

ი. მეუნარგიას წერილი გაზეთ „დროების“ ფურცლებზე, მოთამაშე შენი ჯოხს „ჯირითის ნიშანში მორტყმის წილ ან თავისსავე ყურზე მოირტყამენ, ან ცხენის ყურს კბრეგენ, თუმცა უწინდელსა და ეხლანდელს თამაშს შუა უდევს დიდი მზღვარი, აღარ არის უწინდელი ჯარობა (დღესასწაულები — გ. ჯ.) არც დამსწრეთ სიმრავლით, ვეღარ იხილავთ იმ რაინდ ტაიკოსნებს, რომელთა ჯირითობა იყო იდეალი ცხენოსნობისა, სიკჳაფისა და სიმარდისა; ვერ ნახავთ ფალაგნების ჭიდაობას — შესანიშნავ ფიზიკურს ღონისა და ხერხის შეერთებით, ვერ ელირსებით იმისთანა ბურთაობის ნახვას, რომელშიაც ათიათასობით ვაკაკები, ორ მხარეზე დაყოფილი, ჯანის სიმრთელეს და სიკჳიკტეს იჩენდნენ. მათს შემხედვარეს მტერს გული მოუყვდებოდა და მოყვარეს სიამოვნების ზღვა ვულს მოუღობდა, მართლა ეხლანდელი მოდგმა, ფიზიკურად თითქმის გადაშენებული ცდილობს ყოველივე თამაში დღესასწაულებზე ძველებურად გამართოს“¹.

გასული საუკუნის 60-იანი წლები ეს ის პერიოდია, როცა მთელი რიგი მოწინავე მეცნიერებები თანდათან აღმავლობას განიცდიან ქართული პრესის ფურცლებზე; ამ პერიოდისათვის ქართველი პედაგოგები, საზოგადო მოღვაწეები და მეცნიერები ცდილობენ მოგვეცენ არა მარტო მშრალი მასალა ინფორმაციის სახით, არამედ ცდილობენ ამ მასალის გაანალიზებას, მოწინავე საზღვარგარეთელი და თანამემამულე მეცნიერების აზრის განზოგადებას, მათ მიერ თავიანთი მასალის გამდიდრებას და სრულყოფილი სახით პრესის ფურცლებზე გაშუქებას. ამ პერიოდში მთელი რიგი მეცნიერებანი აზუსტებენ თავიანთი საგნის კვლევის საგანს. ობიექტს, კვლევის მეთოდებს, მიზნებსა და ამოცანებს. დიდ აღმავლობას განიცდის ქართული პროგრესული პედაგოგიკაც.

ქართული პროგრესული პედაგოგიკის ერთ-ერთი კვლევის ობიექტი ხდება ხალხური თამაშები და ვარჯიშები, რომელიც იმ პერიოდში ფიზიკური აღზრდის ერთ-ერთ საშუალებად რჩებოდა. ეს დაინტერესება გამომწვეული იყო პიროვნების საერთო, ყოველმხრივი აღზრდით და განვითარებით, რომლის განუყოფელი ნაწილიც ფიზიკური აღზრდა გახლდათ: „ეხლა განვითარება, განვითარება ზნეობითი და გონებითი, — აი საგანი ახალი პედაგოგიკისა“¹,

¹ გაზ. „დროება“, 1882, № 74, გვ. 2.

აღნიშნავდა ვაზეთი „დროება“ 1884 წელს. მაგრამ ეს განვითარება არ უნდა სწარმოებდეს უმიზნოდ, სტიქიურად. იგი სწორად წარმართულ, გააზრებულ პედაგოგიურ პროცესში უნდა მოექცეს.

ქართველი პედაგოგი და საზოგადო მოღვაწე გ. წერეთელი ფრჩხობს რა სწორად წარმართული პედაგოგიური პროცესის აუცილებლობას პიროვნების ფიზიკურად და სულიერად სწორად ჩამოყალიბების საქმეში, ვაზეთ „დროების“ ფურცლებზე მიუთითებდა: „ყმაწვილს ზეციდან არ გარდმოველინება განუღრეკელი ხასიათი, განუციცხველი ზნე, მაღალი ჭკუა და მაგარი სხეული, რომელნიც გახდიან მას საუკეთესო კაცად“².

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, იმდროინდელი ქართველი პედაგოგები ადამიანის აღზრდის საკითხებს განიხილავდნენ როგორც პიროვნების ყოველმხრივი ჩამოყალიბების პროცესს, რომელშიც თანაბარი ფარდობით უნდა შეზავებულიყო როგორც სულიერი, ასევე ფიზიკური აღზრდა. ამის ნათელი მაგალითია გ. იოსელიანის მიერ გამოქვეყნებული წერილი ეურნალ „ნობათში“, სადაც იგი წერდა: „ადამიანისათვის საჭიროა ორგვარი აღზრდა: აღზრდა სხეულისა და აღზრდა სულისა, უამისოდ შეუძლებელია იმედი გვექონდეს, რომ ადამიანი ბედნიერი და სრული არსება გახდეს... სული და ხორცი ადამიანისა ისე მჭიდროდ შეკავშირებულია ერთმანეთთან, რომ ერთის მათგანის უმეორესოდ გახსნა (განვითარება — გ. ჯ.) და აღზრდა სრულ აღზრდად ვერ ჩაითვლება და თითქმის შეუძლებელიც არის“³. იმის გამო, რომ ეს პრობლემა კომპლექსურად გადაჭრილიყო, ქართველ პედაგოგთა კვლევის ობიექტად, პიროვნების ყოველმხრივ განვითარების თვალსაზრისით, თამაშების ფორმა და შინაარსი გადაიქცა. „რასაკვირველია, რომ ისევე ჩვენმა დრომ აღმოაჩინა, თუ როგორ სერიოზულად ეპყრობა თვითონ ბუნება თამაშობასა და რამდენად საჭიროა იგი ფიზიკურ, გონებრივ და ზნეობრივ განვითარებისათვის“⁴, — გვამცნობს ეურნალ „განათლების“ ფურცლებზე ქართველი პედაგოგი ლ. ბოცვაძე. თამაშის პედაგოგიური ღირებულების შესახებ, თავიანთ აზრს ქართული პრესის ფურცლებზე გამოთქვამენ აგრეთვე სხვა პედაგოგებიც.

¹ ვაზ. „დროება“, 1884, № 180, გვ. 3.
² ვაზ. „დროება“, 1886, № 26, გვ. 3.
³ ეურნ. „ნობათში“, 1884, № 2, გვ. 33.
⁴ ეურნ. „განათლება“, 1913, № 1, გვ. 28.

მაგ.: მიხეილ გუდევანიშვილი აღნიშნავს, რომ „თამაშობას დიდი პედაგოგიური მნიშვნელობა აქვს, იგი ბუნებრივი და ინსტინქტური საშუალებაა პრაქტიკულად დახელოვნებაში, თამაშობა უვითარებს ბავშვს ჰეკუსასა და კუნთების მოქნილობას, რაზედაც დამოკიდებულია შემდეგში წარმატება ინდივიდუალურსა და სოციალურს ცხოვრებაში. ბავშვების თამაშობა კი ყველა ამ მიზანსა და მოთხოვნილებას აკმაყოფილებს“¹.

მართალია, იმ პერიოდისათვის ფიზიკური აღზრდის ერთ-ერთ საშუალებად ფეხს იკიდებს სასკოლო ტანვარჯიში, მაგრამ მისი გამოყენების არასწორი მეთოდები და ორგანიზაცია საკმაოდ დაბალი იყო, აქედან გამომდინარე, მრავალი მოღვაწე და მათ შორის აკაკი წერეთელიც თამაშების მომხრეთა როლში გამოდიან. „გიმნასტიკა მხოლოდ ტანჯვაა ბავშვის და სხეულის ჯორჯვა. სხვა და სხვა ნაწევრებს ადამიანის გვამისას განა ერთი და იგივე მოთხოვნილება აქვს? მე ეგება მარტო ფეხი მინდა ვავარჯიშო და იმ დროს ხელი შევასვენო. ყველაფერს თავისი დრო აქვს, და ამ დროს თვითონ ბუნება უფრო უტყუვრად უჩვენებს, გიმნასტიკის დროს კი წინააღმდეგ ჩემის მოთხოვნილებისა, უნდა მხოლოდ სხვის ბრძანებით ვიმოძრაო... აბა რომელი გიმნასტიკა შეედრება ბურთაობას — ამბობს აკაკი, ბურთაობის დროს თვალი, ხელი, თავი, ტანი და ყოლიფერი თანასწორად ეჩვენება სიმარდეს“². გვამცნობს ლ. ბოცვაძე აკაკის აზრს თამაშების შესახებ.

აქ მოყვანილი რამდენიმე მაგალითიდან, ჩვენ შეიძლება დავინახოთ თუ რაოდენ დიდ ყურადღებას უთმობდნენ ქართველი პედაგოგები დ საზოგადო მოღვაწეები თავიანთ პრესის ფურცლებზე ადამიანის ყოველმხრივი განვითარების საკითხებს, თამაშების როლს პიროვნების ყოველმხრივი აღზრდის საკითხებში და კონკრეტულად ხალხურ თამაშებსა და ვარჯიშებს, როგორც ურის ფიზიკური აღზრდის ერთ-ერთ საშუალებას. ურის ფიზიკური აღზრდის პროცესში, სადაც დაცული იყო პედაგოგიურად სწორად წარმართული პროცესის თანმიმდევრობა, ჩვენი პედაგოგები და საზოგადო მოღვაწეები ხედავენ იმ რაციონალურ მარცვალს, რაც საჭიროა გონებრივი, ზნეობრივი, ესთეტიკური და შრომითი აღზრდის საფუძ-

¹ ქურნ. „განათლება“, 1912, № 4, გვ. 250.

² ქურნ. „განათლება“, 1909, № 7, გვ. 145.

ვლების ჩაყრისათვის და მისი შემდგომი განვითარებისათვის. „ერის სიფხიზლისა და სალიანობისათვის (ლაპარაკია ზნეობრივი ნორმების სიწმინდეზე — გ. ჯ.) პირველი ადგილი უჭირავს სხეულის ვარჯიშობას, სხეულის მოძრაობას, მასასადაც გართობა თამაშობასაც“¹. — აზუსტებს კვლევის ობიექტს პიროვნების ზნეობრივი აღზრდის თვალსაზრისით პეტერბურგელი სტუდენტი — ს. ხუნდაძე ჟურნალ „ივერიის“ ფურცლებზე და თუ რატომ ხდება თამაშების მეშვეობით პიროვნებაში ასეთი თვისებების ჩასახვა და განვითარება, მიხეილ ჭედევანიშვილი ცდილობს ამ მოვლენის ახსნას. ჟურნალ „განათლების“ ფურცლებზე იგი გვამცნობს, რომ „ნებას“, მისი დამახასიათებელი, მემკვიდრეობით მიღებული მოძრაობანი არა აქვს. იგი ბატონობს გამარჯვებისა და გაჩენის უფლებით, ამ უსაჭიროეს ფუნქციის განვითარებას ხელს უწყობს მთელი რიგი თამაშობებისა“². როგორც ვხედავთ, „ნების“ ცნების ქვეშ დამალულია დღევანდელი დღისათვის უკვე ცნობილი თვისება, კერძოდ კი მორალურ-ნებელობითი, რომელიც მოთამაშეებს უშუალოდ სასწავლო-საწვრთნო პროცესის დროს ჩამოუყალიბდება. მის ჩამოყალიბებაში ძირითად როლს სწორედ თამაშის წესები განაპირობებენ, რომლებიც პიროვნებას თამაშების მთავარი ამოცანის — ამ მიზნის მიღწევისათვის უკრძალავენ ყველა იმ ხერხების გამოყენებას, რომლებიც თამაშის დროს შეჯიბრების წესებით არაა გათვალისწინებული. შეჯიბრების წესების დაცვის ხარჯზე პიროვნებაში მორალურ-ნებელობითი თვისებების ჩამოყალიბების საქმეს ვრცელი წერილი მიუძღვნა ქართველმა პედაგოგმა ლ. ბოცვაძემ. იგი ჟურნალ „განათლებაში“ აღნიშნავს, რომ „გონიერი ლტოლვილება მოძრავ თამაშობისაკენ, გამოყენებული პედაგოგიურად ხმარებული, აღმზრდელთა დაუხმარებლად უვითარებს ახალგაზრდობას მრავალს პირადს და სოციალურ ძალას. თავისუფლად არჩეულს სათამაშოებში თითოეული მონაწილე უნდა შეეგუოს და დამორჩილდეს ასპარეზს კეთილშობილურ გაჯიბრებისას ყოველ ცაყკატურს სათნოებაში: სიმარდეში, ძალაში, თავშეკავებაში, სიმტკიცეში, ამხანაგურ გრძნობაში, სწრაფ და შეგნებულ გადაწყვეტი-

¹ ჟურნ. „ივერია“, 1885, № 1, გვ. 89.

² ჟურნ. „განათლება“, 1912, № 4, გვ. 250.

„ღებაში და საქციელში“¹. გაზეთ „დროების“ 1874 წლის № 434-ში, ანონიმი ავტორი ხალხური თამაშებისა და ვარჯიშების შესახებ აღნიშნავს, რომ „ბურთი, ჭირითი, ყაბახი, კიდაობა, კრივი, მარულა და კიდევ სხვა ამგვარი ნაციონალური თამაშობანი საკვირვლად ამოღებენ კაცს და ვგონებ ნამეტანი არ იქნება, რომ ვსთქვათ: ამოღებენ არა მარტო მის ფიზიკურ მხარეს, არამედ ზნეობასაც“². მაგრამ იყო ზოგიერთი ხალხური თამაშებისა და ვარჯიშების სახეობები, რომლებსაც აკარგოანობაზეც დიდი პოლემიკა იყო გამართული ქართული პრესის ფურცლებზე. მაგალითად, გაზეთი „დროება“ აღნიშნავს, რომ „მარტო ერთი კრივია ისეთი რამ, რომელსაც ხანდისხან (როცა ქვეს აურევენ) შეუძლია ერთის ან ორი კაცის დამარცხება და ამიტომ შეიძლება ეს ერთი მხრით მვენებლად ჩაითვალოს³, მაგრამ იგივე გაზეთ „დროების“ ფურცლებზე ავტორთა გარკვეული ჯგუფი პირიქით, პიროვნების დადებითი თვისებების ჩამოყალიბების საქმეში არ გამორიცხავს ხალხური თამაშების ამ სახეობას. „კრივში, უმოწყალოდ სცემდნენ ერთმანეთს, მაგრამ მეორედღეს კი ერთმანეთს ძმურად ზელს ართმევდნენ და ეს იყვარულე-ბოდნენ“⁴.

აღამიანის მალალი მორალური თვისებების აღზრდის თვალთახედვით ქართველი მოღვაწეები მალალ შეფასებას აძლევენ ხმლის ზმარებას, მასში დახელოვნებას, რაც თავისთავად ახლო დგას ფარიკაობასთან. ქართველი, თავისი ისტორიული წარსულიდან გამომდინარე, ყოველთვის ცდილობდა ფარიკაობაში დახელოვნებას. თუ გავითვალისწინებთ იმ ფაქტს, რომ მათ ბრძოლა ყოველთვის უხედვოდ დათმურის ჭარბ ძალებთან, სადაც თითოეული კაცის სიცოცხლე ორი სამი კაცის სიცოცხლეს უდრიდა, თითოეულ პიროვნებას უყალიბებდა ურთიერთპატივისცემის და ურთიერთგაფრთხილების გრძნობას. ფარიკაობა და ხმალი რჩებოდა ადამიანის მორალურ-ნებელობითი თვისების აღზრდის ერთ-ერთ საშუალებად, რასაც ადასტურებს ნ. ურბნელი (მ. ხიზანიშვილი) თავის წერილ-

¹ ქერნ. „განათლება“, 1913, № 1, გვ. 28.

² გაზ. „დროება“, 1874, № 434, გვ. 1.

³ გაზ. „დროება“, 1882, № 69, გვ. 1.

⁴ გაზ. „დროება“, 1885, № 197, გვ. 2.

ში ჟურნალ „მოგზაურის“ ფურცლებზე. „ევროპაში ხმლის ვარჯიში უმაღლეს წერტილამდე მივიდა, თითოეული საქმე, სასისხლო თუ სამოქალაქო, შეიძლებოდა ხმლით გარდაწყვეტილიყო, სულ უბრალო და უმნიშვნელო საჩივარი საკმაო იყო, რომ ხმლისათვის მიემართნათ. საქართველოში ხმალს აქამდე არ მიუღწევია, ჩვენში ხმალი ადვილად ხელმისაწვდომ იარაღად არ გარდაქცეულა და ეს გარემოება ცხადად ღალატებს, რომ ქართველნი კრძალვითა და მოწიწებით ეპყრობოდნენ ხმალს“¹.

ქართული ხალხური თამაშები და ვარჯიშები, რომლებიც ასე მოხდენილად წყვეტდნენ ზნეობრივი აღზრდის ამოცანებს და პრინციპებს, მოითხოვდა გარკვეულ ინვენტარს სხვადასხვა თამაშობებისა და ვარჯიშების ჩასატარებლად, ზუსტად ამ პროცესში იგი თითქმის ავტომატურად წყვეტდა აღზრდის ერთ-ერთ სახეს, რომელსაც შრომითი აღზრდა ეწოდებოდა. იმ პერიოდში, სანამ ტექნიკურ-რევოლუციური პროცესი დაიწყებოდა, მოთამაშეებს თავის ხელით უწევდათ სხვადასხვა სათამაშო ინვენტარის — ბურთის, მშვილდ-ისრის, ჩოგნის, შუბის და სხვა დამზადება. ამის შესახებ ფართოდ გვაწვდიან ცნობებს, მასალებს, რომელნიც იმდროინდელ პრესაში მოიპოვებოდა. „ზოგიერთ აგუბერნიებში, სადაც ბევრი ცხვარი ჰყავდათ, ცხვრის მატყლისაგან მშვენიერ ბურთებს აკეთებდნენ. ამისათვის იღებენ დაჩეჩილ მატყლის საგრძნობ გუნდას და იწყებენ მის რაც შეიძლება მჭიდროდ დაგუნდავებას, საკმაო სიმკვრივის მიცემის შემდეგ მას აგდებენ ნახევარი საათით მდულარე წყალში. მდულარე წყალში მატყლი კიდევ უფრო მკვრივდება, ინარჩუნებს მრგვალ ფორმას. ამის შემდეგ კვლავ აგუნდავებენ მატყლს ხელში და ადუღებულ ცხელ წყალში, სანამ ბურთი არ გამაგრდება ხესავით, რის შემდეგაც სდებენ გასაშრობად. ასეთი წესით დამზადებული ბურთი არაფრით ჩამოუვარდება რეზინის ბურთებს. ამასთან ერთად, უალრესად მსუბუქი და რბილია“. მეტი გამძლეობა აქვს წითელი სმოგვის ბურთს; სმოგვი მაგარი ხარის ტყავია, რომელიც დასველების დროს იწელება, მატყლობს ფართობი, ხოლო გაშრობის დროს კი იკუმშება და ფართობში საგრძნობლად კლებულობს“. „ლელოს სათამაშოდ იყვრებოდა მაგარი ტყავის ბურთი, ხშირად ძალზე დიდი მოცულობის, რაც იტენებო-

¹ ჟურნ. „მოგზაური“, 1901, № 1, გვ. 46.

და უმეტეს შემთხვევაში თმით, საქონლის ბაღნით, მატყლით, ხაფანით ან ბზით. ბურთის წონა, ზომა და ფერი ნებისმიერი იყო¹. ხალხური თამაშებისა და ვარჯიშების კეთილმოყოფელ გავლენას პიროვნების შრომით აღზრდაზე, გვიდასტურებს დ. ბოცვაძეც: „ქართულ სათამაშოებს ბავშვები თავის ხელით იკეთებენ, მაგალითად, ტაფარიკას თვითონ გამოსჭრიან ხოლმე, შვილდკოდალს — იკეთებენ (კოდალისარი), ბურთს თავის ხელით ამზადებენ და ეს შრომა კიდევ უფრო აყვარებს პატარა პატრონს თავის საკუთრებას“².

როგორც ვხედავთ, რევოლუციამდელ ავტორთა შრომებში მოძრავი თამაშები წარმოადგენს ბავშვთა და მოზარდთა შრომითი ჩვენების აღზრდის ეფექტურ საშუალებას.

ფიზიკური აღზრდა, როგორც რევოლუციამდელი მოღვაწეები გვიმტკიცებენ, შესანიშნავი საშუალებაა ახალგაზრდობის ესთეტიკური აღზრდისათვის. ხალხურ თამაშებში და ვარჯიშებში შრომითი და ზნეობრივი პრინციპების მაღალი მოთხოვნილების დაცვით გამოწვეული ვითარება იწვევდა თამაშების სანახაობითი მხარეების ამაღლებას, ეს კი თავისთავად მჭიდრო დამოკიდებულებაში იყო როგორც მონაწილეების, ისე მამულებლების ესთეტიკური გრძნობების განვითარებასა და ამაღლებაზე. გ. ჯაკობიას აზრით, „თამაში ხელსაყრელია ესთეტიკური აღზრდისათვის, უკვე ფიზიკურის სიძარღვეში და სიციქვიტეში არის ესთეტიკური რამ, რომელიც უფრო აშკარავდება ხტუნვასა და ცეკვის დროს. თამაში აგრეთვე ხელოვნებაა, და როგორც ასეთი, ის შესამჩნევად შევლის ფანტაზიის ვალეძებას და განვითარებას, მეტადრე მაშინ, როდესაც თვითონ ბავშვები იძულებულნი არიან გააკეთონ რაიმე თავიანთი სათამაშოებიდან“³.

როგორც ვიცით, თამაშების შინაგანი ბუნება ძირითადად აგებულია მის ემოციურ მხარეზე. თამაშის დროს დიდი ემოციური პირობების და დაძაბულობის შექმნის დროს, თავს იჩენს მოზარდის დიდი ფანტაზია. მოზარდის ფანტაზია კი ერთგვარი სტიმი-

¹ მ. ი. შაისურაძე, ბურთაობა ფეოდალურ საქართველოში, როგორც მებრძოლთა ფიზიკური მომზადების საშუალება, საქ. სახ. ფიზიკური კულტურის ინსტიტუტის ხელნაწერთა ფონდი, 1950, გვ. 15—16.

² ურნ. განათლება, 1908, № 7, გვ. 145.

³ ურნ. „განათლება“, 1916, № 3, გვ. 179.

ლია მისი გონებრივი განვითარებისათვის. რევოლუციამდელი ქართული პედაგოგები გრძნობენ რა ხალხური თამაშებისა და ვარჯიშების კეთილმყოფელ გავლენას გონებრივ განვითარებაზე, იმდროინდელი პროგრესული პრესის ფურცლებზე გვაწვდიან უამრავ მაგალითს. „ყველა თამაშობას და უფრო ქართულ სათამაშოებს თავისი წესი აქვს, რასაც ბავშვები იცავენ, მაგრამ არც ერთი თამაშობა არ არის ისეთი, რომლის დროსაც ბავშვის ფანტაზია არ მუშაობდეს... ამ გამაცოცხლებელ სკოლაში (ლაპარაკია თამაშების მიერ დაგროვილ გამოცდილებათა სკოლაზე — გ. ჯ.), ბავშვი იძენს გამოგონების ნიჭს, გონება-მახვილობას, გამბედაობას, აქვე იძენს ბავშვი ზრუნვას საზოგადო ინტერესების შესახებ და განიმსჭვალება მისდამი პატივისცემით, აქვე იკვანძება ძმობა-მეგობრობის სიმპატიური კავშირი, აქვე ეჩვევიან წესიერებას, დაკვირვებას, სწრაფ-აზროვნებას, მეხსიერების სიმტკიცეს, გონება-მახვილობას, სიმკვირცხლეს, სივრცე-სიფართოვის თვალთ გაზომვას და სხვა“¹.

ქართული ხალხური თამაშებისა და ვარჯიშების დადებით გავლენას ერის ფიზიკურ აღზრდაზე, მათ ხასიათში სწორი ზნეობრივი თვისებების ჩამოყალიბებაზე, მის გავლენას გონებრივ, ზნეობრივ, შრომით და ესთეტიკურ აღზრდაზე, ამკარად ხედავენ ქართული მწერლები და საზოგადო მოღვაწეები. მოწინავე პედაგოგიური მეცნიერების შესწავლის, თავიანთი გამოცდილების, ცოდნის ანალიზის, განზოგადების და კრიტიკულად შეფასების ხარჯზე, ეძებენ სწორ ფორმებს და მეთოდებს ქართული ხალხური თამაშებისა და ვარჯიშების გამოყენების დროს, პიროვნების ყოველმხრივი, პარმონიული განვითარების და ჩამოყალიბების საქმეში. ქართული პროგრესული პრესის ფურცლებზე მათ წამოაყენეს მრავალი წინადადება, აზრი, მოწოდება ზნეობრივი აღზრდის თვალთანედვით ქართული წეს-ჩვეულებების აღდგენისა და დანერგვის საქმეში, სადაც ერთ-ერთი თვალსაჩინო ადგილი ხალხურ თამაშებსა და ვარჯიშებსაც ეკუთრათ. დასახეს გზები და საშუალებები, რომელიც ქართული პრესის ფურცლებზე უხვადაა მიმოფანტული.

თანამედროვე პირობებში, ისევე როგორც სხვა დროს, ასევე მწვეველ დგას საკითხი პიროვნების ზნეობრივი და ყოველმხრივი აღზრდის შესახებ. ჩვენს ყოფა-ცხოვრებაში სულ უფრო და უფრო

¹ ჟურნ. „განათლება“, 1908, № 7, გვ. 145.

აქტიურად უნდა გამოვიყენოთ ის დიდი ისტორიული გამოცდილება, რომელიც შექმნილია პედაგოგიკის განვითარების პერიოდში და დაუფროვებია ჩვენს კაცობრიობას თავისი ცხოვრების პერიოდში. დღევანდელ დღეს ერთ-ერთ ასეთ საშუალებად პიროვნების ყოველმხრივი აღზრდის საკითხებიდან გამომდინარე, რომელიც კომუნისტური აღზრდის ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილია, გვევლინება ხალხური აღზრდის საწყისები, სადაც მნიშვნელოვანი ადგილი ხალხურ თამაშებსა და ვარჯიშებს ეკორათ. თუ შედარებით კარგადაა შესწავლილი ხალხური თამაშებისა და ვარჯიშების ადგილი და როლი სასკოლო ცხოვრებაში, ამას ვერ ვიტყვით უმაღლესი სკოლის მავალითზე, მისი გამოყენება სასწავლო-აღმზრდელი პროცესში კი ალბათ დიდ ზეგავლენას მოახდენს, როგორც პიროვნების სწორ ფორმირებაზე, ასევე სასწავლო-აღმზრდელი პროცესის გამდიდრებასა და გამრავალფეროვნებაზე.

ამრიგად, წინამდებარე ბროშურაში, XIX საუკუნის 60-იანი წლების პრესის მასალების ანალიზის ხარჯზედ, ერთგვარად შეგებთ ჩვენი ქვეყნის პედაგოგიკის განვითარების ისტორიას, რომელიც სწორედ ამ პერიოდში იქმნებოდა. ვნახეთ, თუ რა ადგილი ეჭირა ხალხურ თამაშებსა და ვარჯიშებს საერთო აღზრდის სისტემაში, რა ადგილი ეჭირა მას ხალხის ყოფა-ცხოვრებაში, რა დამოკიდებულებაში იყო მათ მიმართ სამღვდელოება, რა მიზნებსა და ამოცანებს ემსახურებოდა იგი, რა როლი ეკისრებოდა მას ერის ფიზიკური აღზრდის სამსახურში.

დასასრულს, საილუსტრაციოდ მოგვყავს რამდენიმე სხვადასხვა ხასიათის ხალხური თამაში, რომლებიც დღევანდელ პირობებში თამამად შეგვიძლია გამოვიყენოთ როგორც სკოლის, ასევე უმაღლესი სასწავლებლის პირობებში. ზოგიერთი ხალხური თამაში წარმოდგენილია ოდნავი სახეშეცვლილი ფორმით, რომელიც გამოწვეულია თანამედროვე სპორტული თამაშების შინაარსთან, მათი შინაარსის მისადაგებით, რაც წარმოადგენს მეტად ხელსაყრელ საშუალებას ზოგიერთი სპორტული თამაშის შინაარსის გასაცნობად, ზოგიერთი ელემენტის დასახვეწად და შეიძლება გამოვიყენოთ იგი წერტნის პროცესში, როგორც შუალედური რგოლი სპორტის ამა თუ იმ კლასიკურ სახეზე გადასასვლელად.

ქაკუნო. თამაშში მონაწილეობენ როგორც ვაჟები, ასევე გოგონებიც. მოთამაშეთა რაოდენობა უნდა განისაზღვროს იმ პი-

რობების გათვალისწინებით, რის შესაძლებლობასაც იძლევა ბაზის ფართის პირობები.

თამაში იწყება გუნდების დაკომპლექტებით, სასურველია გუნდების დაკომპლექტება მოხდეს მოთამაშეთა წონის, ზომის, ფიზიკური მომზადებულობის მაჩვენებლების გათვალისწინებით, ისე რომ, ორივე გუნდი თანაბარ პირობებში იმყოფებოდეს.

თამაშისათვის საჭიროა პატარა ბურთი (მაგალითად დიდი ჩოგბურთის, ვარდა ამისა საჭიროა ჯოხები, რომელსაც „ჭაკუნის“ ეწოდება. ჩვენს მიერ შემოთავაზებულ თამაშში შეიძლება გამოვიყენოთ ჰოკეის ჯოხები.

თამაშის დაწყების წინ მოწინააღმდეგეები გაავლებენ ხაზებს მოედნის თავსა და ბოლოში, კედლიდან დაახლოებით 50—60 სმ-ის მოშორებით. ამ ხაზებს „ელო“ ეწოდება. ელოს აღნიშვნა შეიძლება აგრეთვე ჯოხით, ქვით ან რომელიმე პირობითი ნიშნით. ელოს დანიშნულება მოედნის თავსა და ბოლოში შეიძლება კედლებმაც შეასრულონ. თამაშის დროს ელოს გადაკვეთა ან ბურთის კედელზე შეხება ითვლება ერთ მომგებიან ქულად.

თამაში იწყება მოედნის შუა ადგილზე ბურთის მალა აგდებით. ბურთის ტარება სწარმოებს ჯოხების (ჭაკუნის) საშუალებით. შეტევაზე მყოფი გუნდი ცდილობს ჭაკუნის მეშვეობით ბურთს მოწინააღმდეგის ელო გადააკვეთინოს გუნდური ან ინდივიდუალური შეტევით. თამაშის დროს არ შეიძლება ჭაკუნის წელზემით აწევა, მისი სახიფათოდ ხმარება, თავით სახიფათოდ თამაში, ბურთზე ხელით შეხება, როგორც დაცვაში, ისე თავდასხმაში. გუნდი, რომელიც პირველი დააგროვებს ქულათა გარკვეულ (წინასწარ დათქმულ) რაოდენობას, მოგებულად იცნობს. თამაში შეიძლება წარმართოს დროის გარკვეული რეგლამენტის დათქმის შედეგად, ვთქვათ, 5 — 10 წუთის განმავლობაში, რომელი გუნდიც მოაგროვებს დროის ამ მონაკვეთში ქულათა მეტ რაოდენობას, მოგებულად იცნობს.

მოთამაშეების, მსაჯის ან მასწავლებლის მიერ შეიძლება მოლაპარაკება თამაშის წესების გართულებაზე ან ვაიოლების შესახებ. მაგალითად, წინასწარი მოლაპარაკების შედეგად შეიძლება თამაშის დროს ბურთზე ფეხით თამაში შეცდომად არ ჩაითვალოს, მაგრამ ბურთის ვატანა ელოზე შევზღუდოთ მხოლოდ ჭაკუნის დარტყმით. წინააღმდეგ შემთხვევაში შეტევაში მყოფ გუნდს მომ-

გებიანი ქულა არ მიენიჭოს. შეიძლება ელოს მაგივრად მოვნიშნოთ პატარა კარები, რომელშიც მოთამაშებმა ბურთი უნდა მოახვედრონ, თამაშის დროს შეიძლება კარებში მეკარეც დავაყენოთ და სხვა მრავალი, რომლის ვარიანტების შერჩევაც მასწავლებლის შემოქმედებითობაზე აივება.

თამაში ჭკუნი გუნდური ხასიათისაა. ამ თამაშის დროს მოთამაშეებს გამოუმშვადებათ ისეთი ფსიქო-ფიზიკური და მორალურ-ნებელობითი თვისებები, როგორიცაა ძალა, სისწრაფე, გამძლეობა, მოქნილობა, ამტანობა, თვალსაწიერის სიდიდე, ნებისყოფა, სწრაფი აზროვნების უნარი და სხვა, აგრეთვე ჩამოუყალიბდებათ ისეთი უნარ-ჩვევები, რომლებიც დამახასიათებელია ჰოკეისტებისათვის.

კეკულობა. თამაშში მონაწილეობის მიღება შეუძლიათ, ორივე სქესის წარმომადგენლებს, თამაშისათვის ინვენტარად შეიძლება გამოვიყენოთ ჭკუნისათვის გამოზნული ჯოხები, რომელიც ყველა მოთამაშეს უნდა ეჭიროს და ერთი ჩოვბურთის ბურთი. თამაშის დაწყებამდე მოთამაშეები გააელებენ ცენტრალური ხაზიდან ორ-ორი მეტრის დაშორებით რამდენიმე ხაზს, მოედნის ორივე ნახევარზე. თამაში იწყება გუნდებად გაყოფით. გაყოფა შეიძლება მოხდეს პირველ მეორეზე ვათვლით, არჩევანი-არადანის წესით ან სხვა რომელიმე გუნდებად გაყოფის წესით. შემდეგ გუნდები გამწყრივდებათ წინასწარ დახაზულ პირველ ხაზებზე, მოედნის ცენტრალური ხაზიდან აქეთ და იქეთ. კენჭისყრის შემდეგ ერთ-ერთ გუნდს მიეცემა ბურთი და თამაშის დაწყების უფლება. დამწყები გუნდი ბურთს დადებს ხაზზე და ჭკუნის შემოკვრით მოწინააღმდეგეების მხარეს გატყორცნის. მოწინააღმდეგეები ცდილობენ ბურთი ჭკუნის საშუალებით შეაჩერონ და შეჩერების ადგილიდან ბურთი ისე გატყორცნონ მოწინააღმდეგე გუნდისაკენ. თუ ბურთმა ჭკუნის შემოკვრის შემდეგ გადაკვეთა ხაზი, რომელზედაც დამცველი გუნდი დგას, მაშინ გამარჯვებული გუნდი უკან დაიწეფს მომდევნო ხაზზე და სარგებლობს ბურთის ახლიდან მოწოდების უფლებით. გამარჯვებულია ის გუნდი, რომელიც პირველი ჩაასწრებს ბოლო ხაზამდე, ეწერება ერთი მომგებიანი ქულა. თამაში გრძელდება ქულათა წინასწარ დათქმულ რაოდენობამდე.

თამაში კეკულობა გუნდური ხასიათისაა. გუნდში თამაში შეუძ-

ლია მოთამაშეთა იმ რაოდენობას, რამდენი მოთამაშეც დაეტემა თავისუფლად ხაზზე. თამაშში შეიქლება გამოვიყენოთ რამდენიმე ბურთი.

თამაში მოთამაშეებს გამოუმუშავებს ისეთ ფსიქო-ფიზიკურ ჩვევებს, როგორიცაა ძალა, სისწრაფე, გამძლეობა, სიმარჯვე, კოლექტივიზმის გრძნობა, ნებისყოფა და სხვა. აგრეთვე პოკეისტებისათვის დამახასიათებელ ჩვევებს.

ბინა-ბილა თამაშის პირობითი სახელია. იგი მიღებულია სამი ქართული ხალხური თამაშის ბინაბურთის, ცეცხლაბილას და ქუცაბილას შერწყმის საფუძველზე. მის შინაარსში ფართოდაა მოცემული თანამედროვე სპორტული თამაშის, ბეისბოლის ელემენტები.

თამაშში მონაწილეობის მიღება შეუძლიათ როგორც ქალთა, ისე ვაჟთა სქესის წარმომადგენლებს. გუნდის მონაწილეთა რაოდენობა განისაზღვრება დარბაზის პირობების მიხედვით. თამაშისათვის საჭიროა ერთი ჩოგბურთის ბურთი, ორი ზის ფარი, რომლის სიმაღლეა 30, ხოლო სიგანე 40 სანტიმეტრი. ამ ფარს „ბინას“ უწოდებენ, საჭიროა აგრეთვე ხის ჯოხი, რომელიც ნიჩბისებური მოყვანილობისაა, იგი სიგრძით 80—100 სმ-ის ტოლი შეიძლება იყოს, მისი ნიჩბისებური ბოლოს სიგანე 8—10 სანტიმეტრი, ხოლო პირის სისქე 2—3 სანტიმეტრი შეიძლება იყოს.

თამაშის დაწყებამდე მოედანზე გავავლოთ ცარციით შუა ხაზი. მოთამაშეები იყოფიან ორი თანასწორი რაოდენობის გუნდებად. გაყოფა შეიძლება მოხდეს პირველ-მეორეზე, არჩევანი-არადანის ან გუნდებად გაყოფის სხვა რომელიმე წესის მიხედვით. კენჭისყრის შედეგად გუნდს, რომელსაც კენჭი შეხვდება, აწოდებს ბურთს, მომწოდებელი მოთამაშე მოწოდების დროს დგას ბინასთან. ბინები წინასწარ დათქმული მანძილითაა დაშორებული შუა ხაზიდან. იგი ცდილობს ბურთზე ნიჩბის მორტყმის საშუალებით ბურთი გააცილოს თავის ნახევარს და ჩააგდოს მოწინააღმდეგეთა ნახევარზე. მოწინააღმდეგეები ცდილობენ ბურთი დაიჭირონ ცალი (მარჯვენა ან მარცხენა) ხელით.

თუ ბურთი მოწოდების შემდეგ დამცველმა გუნდის მოთამაშეებმა ვერ დაიჭირეს, მაშინ თავდამსხმელებს ჩაეწერებათ ერთი მომგებიანი ქულა და ბურთის მოწოდებას განაგრძობს თავდამსხმელი გუნდის სხვა მოთამაშე. დამცველი გუნდის მიერ ბურთის

დაქერის შემთხვევაში, რომელიმე მოთამაშე წინასწარ დათქმული ადგილიდან ბურთს ესვრის ბინას, ხოლო თავდამსხმელი გუნდის ის მოთამაშე, რომელიც აწოდებდა ბურთს, ცდილობს ბურთი მოიგერიოს ჯოხის საშუალებით ისე, რომ ბურთი ბინას არ მოხვდეს (ბურთი ბინას უნდა მოხვდეს პირდაპირ, ყოველგვარი გაგორებისა და იატაკიდან ასხლეტის გარეშე). თუ ბურთი მოხვდა ბინას, მაშინ თავდამსხმელები კარგავენ ბურთის მიწოდების უფლებას, ხოლო თუ ბურთი მოიგერიეს ჯოხის საშუალებით, მაშინ მათ მომგებიანი ქულა ჩაეწერებათ. თამაში მიმდინარეობს ქულათა წინასწარ დათქმულ რაოდენობამდე. თამაშის დამთავრების შემდეგ, წაგებულმა გუნდმა, მოგებულ გუნდი ზურგზე შემჯდარი უნდა შემოატაროს წრეზე, (ერთი ან რამდენიმე წრე, როგორც წინასწარ დათქვამენ) დარბაზის ირგვლივ.

ბურთი მიწოდების დროს არ უნდა შეეხოს კედლებს, კერს, იგი პირდაპირ უნდა დაეცეს მოწინააღმდეგის ნახევარზე. ბურთმა მიწოდებისას უნდა გადაკვეთოს შუა ხაზი, წინააღმდეგ შემთხვევაში, თავდამსხმელები კარგავენ ბურთის მიწოდების უფლებას. ყოველი მომგებიანი ქულის ჩაწერის შემდეგ იცვლება ბურთის მომწოდებელი, რათა ბურთი გუნდის ყველა წევრმა მოაწოდოს და მოიგერიოს.

თამაში ბინა-ბილა გუნდური ხასიათისაა. იგი მოთამაშეებს გამოუმუშავენ ისეთ ფსიქო-ფიზიკურ ჩვევებს, როგორცაა ძალა, სისწრაფე, გამძლეობა, სიმარჯვე, სიზუსტის გრძნობა, მეგობრობა და სხვ. აგრეთვე გამოუმუშავენ ბეისბოლელებისათვის დამახასიათებელ უნარ-ჩვევებს.

კ. ო. შ. ლ. ა. ო. ბ. ა. თამაშში მონაწილეობის მიღება შეუძლიათ როგორც ვაჟთა, ისე ქალთა სქესის წარმომადგენლებს. თამაში გუნდური ხასიათისაა. დარბაზში თამაშში მონაწილეობა შეუძლია 2 ან 4 გუნდს, რაც დარბაზის სიგრძეზეა დამოკიდებული, ხოლო მოთამაშეთა რაოდენობას განსაზღვრავს დარბაზის სივანე, რაც უფრო განიერია დარბაზი, მით უფრო მეტი რაოდენობის მოთამაშეებით დაკომპლექტდება გუნდები.

თამაშისათვის საჭიროა ხის ჯოხები (სასურველია ისეთი, რომ იატაკზე ნაკლებად გორავდნენ. მაგ. ოთხკუთხედი, ნახევრადმრგვალი, თავბრტყელი და ა. შ.), რომელიც 80 სმ. მეტრის ტოლია სიგრძით. ამ ჯოხებს „კოშალს“ უწოდებენ. გარდა ამისა, საჭიროა

„რიკი“. რიკი 10—15 სმ-ის ტოლი ტოლგვერდა მართკუთხედიან, რომლის გვერდების სიმაღლე შესაბამისად 5—5 სმ-ს უდრის. ყოველგვარი ყველა მოთამაშეს უნდა ექიროს ხელში, ხოლო რიკი ყოველ ორ მოთამაშეზე ერთი ცალი უნდა მოდიოდეს.

თუ დარბაზი გრძელია, ერთდროულად ოთხ გუნდს შეუძლია მონაწილეობის მიღება. თამაშის დაწყების წინ დარბაზის ცენტრში ცარციტ გაგავლებით შუა ხაზს, ამ ხაზის გადაკვეთის უფლება კომალს „გადასვლის“ — გადაგდების შემდეგ არა აქვს. ხაზის გადაკვეთა კომლის მიერ შეცდომაში ითვლება, ხოლო გადასვლა მოთამაშეს ცდაში ეთვლება. რიკები უნდა განვალაგოთ შუა ხაზიდან 1—1,5 მეტრის მოშორებით. რიკები სივანეში უნდა დაეწყოს თანაბარი მანძილის დაცვით, სასურველია 50 სმ-ის ან 1 მეტრის დაშორებით ისე, რომ გუნდებისაგან ნასროლი კომლები ერთმანეთს არ მოხვდნენ და ამან მანძილის გაზომვაში არ გამოიწვიოს გაუგებრობა.

თამაში იწყება გუნდებამ დაყოფით. სასურველია გუნდებში მოთამაშეები შეირჩეს წონის, ზომის და ფიზიკური მომზადებულობის მაჩვენებლების მიხედვით ისე, რომ თითო გუნდში შესაბამისად თავისი სადარი მოთამაშე თამაშობდეს. გუნდებამ დაყოფის შემდეგ მონიშნავენ ადგილს, საიდანაც კომლებით უნდა გადავიდნენ. ყოველი მოთამაშე ცდილობს, რომ მისი კომალი რაც შეიძლება ახლოს დავარდეს რიკებთან. კომლის რიკებზე შეხებაც ითვლება, მხოლოდ კომალმა რიკები არ უნდა მოანაცვლოს თავისი ადგილიდან, იგი მხოლოდ უნდა შეეხოს რიკს. თუ ნასროლმა კომალმა რიკს ადგილი მოუნაცვლა, მაშინ მოთამაშეს გადასვლა შეცდომაში ჩაეთვლება.

თითოეულ რიკს, თავის კომალს საწინააღმდეგო გუნდებიდან თითო-თითო მოთამაშე ესვრის (გადავა). როცა კომლებს სუყველა გადავა, იწყება შემოწმება, გაზომვა, გამარჯვებულია ის გუნდი, რომლის გადაგდებული კომლების საერთო რაოდენობაც ახლოს იმყოფება რიკებთან, როცა გამოირკვევა გამარჯვებული გუნდი, ისინი დამარცხებულებს შეასხდებიან ზურგზე, რიკებს დაუდებენ დამარცხებულებს 1,5-2 მეტრის მანძილზე (ან ამ მანძილზე წინასწარ მოილაპარაკებენ) წინ და ამ მდგომარეობაში ესვრიან კომალს რიკს. თუ მოთამაშემ კომალი რიკს მოახვედრა, მაშინ დამარცხებულმა უნდა შემოატაროს (ან შემოარბენინოს) მოგებული მოთა-

მაშე ზურგზე აყვანილი დარბაზის ირგვლივ, ხოლო თუ კოშკის რიკს არ მოხვდა, მათინ საჯარიმო შემოვლა არ შედგება. გუნდი რამდენჯერაც წავა საჯარიმო შემოვლაზე, მოგებულ გუნდს იმდენი ქულა ჩაეწერება, თამაში დათქმულ ქულათა რაოდენობამდე წარმოებს.

მოთამაშეთა დატვირთვის ინტენსივობის გაზრდის მიზნით, შეიძლება გამარჯვებულ გუნდის მოთამაშემ კოშკის რიკზე პირველ აცდენამდე განაგრძოს სროლა. მოგებული მოთამაშე რამდენჯერაც მოარტყამს კოშკს რიკს, წაგებულმა მოთამაშემ იმდენჯერ უნდა შემოატაროს საჯარიმო წრეზე გამარჯვებული. შეიძლება აგრეთვე, კოშკის აუცდენლად სროლა შეიზღუდოს 3, 4, 5-მდე და ა. შ. იმის მიხედვით, თუ რა მიზნებსა და ამოცანას ისახავს თამაში.

კოშკობის თამაშის შედეგად, მოთამაშეებს გამოუმუშავდება ისეთი ფსიქოფიზიკური თვისებები, როგორცაა ძალა, სისწრაფე, გამძლეობა, მოქნილობა, თვალის სიზუსტე, ძალის განაწილება მანძილის მიხედვით, ამტანობა, მეგობრობა, კოლექტივიზმის გრძნობა, ნებისყოფა და სხვ.

ფ ა რ ი კ ა ო ბ ა. თამაშში მონაწილეობის მიღება შეუძლიათ როგორც ვაჟთა, ისე ქაღათა სქესის წარმომადგენლებს, თამაშისათვის საჭიროა თითო მეტრის სიგრძის ჯოხები, შეიძლება გამოყენებულ იქნენ ტანვარჯიშული ჯოხებიც, რომლებიც თითოეულ მოთამაშეს თამაშის დროს ხელში უნდა ეჭიროს.

თამაშის დაწყების წინ მოედანზე უნდა დავხაზოთ ტოლგვერდი სამკუთხედი, რომელთა გვერდები შესაბამისად 1,5—2 მეტრის ტოლი შეიძლება იყოს. სამკუთხედის წვეროებიდან 30—40 სმ-ის რადიუსით შემოვხაზოთ წრეები. თამაში იწყება მოთამაშეების (მოფარიაკავეების) წრეებში ჩადგომით. მსაჯის ნიშანზე, მოთამაშეები ცდილობენ თავიანთი ჯოხის წვერით შეეხონ მოწინააღმდეგეთა წრის შიგნით მყოფ იატაკს და ამასთანავე თავიანთი წრეც დაიცვან მეტოქეთა თავდასხმისაგან. გამარჯვებულად ჩაითვლება ის მოთამაშე, რომელიც უფრო სწრაფად შეეხება ჯოხით მეტოქის იატაკს.

თითოეულ მოთამაშეს უფლება აქვს იერიში მიიტანოს მეტოქის წრეზე მხოლოდ ერთხელ, მსაჯის ნიშნის მიცემის შემდეგ. ჯოხის მუხლზემით აწევა შეცდომად ითვლება და შეტევის დროს მიღებული ქულა მას არ ჩაეთვლება მოგებად. მოთამაშეებს არ შე-

უძლიათ ჯობებით ერთმანეთზე შეხება, რომელიც შეიძლება ტრავმის გამოწვევაც მიზეზად მოგვევლინოს. თამაში ინდივიდუალური ხასიათისაა. იგი მიმდინარეობს ქულათა წინასწარ დათქმულ რაოდენობამდე. ის მოთამაშე, რომელიც თამაშის დროს დააგროვებს ქულათა მინიმალურ რაოდენობას, დატოვებს წრეს და მის მაგივრად ადგილს მსაჯი დაიკავებს, ხოლო წაგებული იწყებს მსაჯის ფუნქციების შესრულებას.

თამაშში მონაწილეთა რაოდენობის მასობრიობის გავრდის მიზნით, შეიძლება მოცემულ ფართზე დაიხაზოს სამკუთხედთა ის რაოდენობა, რის შესაძლებლობასაც მოგვეცემს მოცემული ფართი. თამაშის სიმძაფრის და ემოციური მხარის ამაღლების მიზნით, შეიძლება თამაშს მივცეთ შეჯიბრების ხასიათი. ამისათვის თითოეული სამკუთხედიდან გამარჯვებული მოთამაშენი უნდა მოვათავსოთ ერთი სამკუთხედის წრეებში და ასეთი წესით შეიძლება გამოვავლინოთ საუკეთესო მოფარიკავე. მოთამაშეთა ფიზიკური მომზადებულობის მაჩვენებლების მიხედვით, შეიძლება გავზარდოთ ან შევამციროთ ტოლგვერდა სამკუთხედის გვერდის სიდიდე, რომელიც შესაბამისად გავზარდის ან შევამცირებს მოთამაშეთა ფიზიკურ დატვირთვას.

ფარიკაობის თამაშის ჩატარება მოთამაშეებში ხელს შეუწყობს ძალის, სისწრაფის, მოქნილობის, დამკვირვებლობის, თვალის ზომის, პერიფერიული მხედველობისა და სხვა ფსიქო-ფიზიკურ თვისებათა ჩამოყალიბებას, აგრეთვე იმ ჩვევისა და უნარის გამომუშავებას, რომელიც საჭიროა მოფარიკავეებისათვის.

ბ უ რ თ ი კ ა ლ ა თ შ ი . თამაშში მონაწილეობის მიღება შეუძლიათ ორივე სქესის წარმომადგენლებს. თამაშისათვის საჭიროა კალათბურთის ბურთები და ფარები.

მოთამაშენი განაწილდებიან ფარებზე თანაბარი რაოდენობით. თამაშისათვის უფრო ხელსაყრელია დაბაზში იყოს ფარების მეტი რაოდენობა, რომელიც ხელს შეუწყობს თამაშის უფრო მასობრივად ჩატარებას. ფარიდან გადაეზომავეთ მანძილს 2—3—4 და ა. შ. მეტრის სიშორით, რომელიც განისაზღვრება მოთამაშეთა ფიზიკურ და ტექნიკურ შესაძლებლობათა გათვალისწინებით და გაივლება ხაზი. მოთამაშენი დაწესებული რიგის მიხედვით მოეწყობიან ტყორცნის ხაზზე და აქედან სათითაოდ ტყორცნიან ბურთს, რომელიც უნდა ჩაავდონ კალათში. თითოეულ მოთამაშეს ეძლევა 5

ტყორცნის უფლება. გამარჯვებულია მოთამაშე, რომელიც ყველა ბურთს მოათავსებს კალათში.

ეს თამაშობა შეიძლება ჩატარდეს გუნდური სახითაც. ამ შემთხვევაში ორ ან რამდენიმე გუნდად გაყოფილი მოთამაშენი (რის შესაძლებლობასაც გვაძლევს მოცემული ფართი) ეჯიბრებიან ერთმანეთს ბურთის ტყორცნაში. თითოეული მოთამაშის მიერ ტყორცნის რაოდენობა ადრევე წესდება. გამარჯვებულია ის გუნდი, რომელიც დააგროვებს ქულათა მეტ რაოდენობას.

კალათში ჩაგდებული თითო ბურთი ანიჭებს გუნდს 1 ქულას. ბურთის ტყორცნის დროს მოთამაშეები არ უნდა გადასცილდნენ ტყორცნის ხაზს.

თამაშის დროს მოთამაშეებს გამოუმუშავდებათ ნებისყოფა, თვალის სიზუსტე, ბურთის ტყორცნის ჩვევები, სიმარჯვე და ბევრი სხვა საჭირო თვისებები და ჩვევები, რომელიც დამახასიათებელია კალათბურთელებისათვის.

მ ი ნ ი ლ ე ლ ო (ლ ე ლ ო ბ უ რ თ ი). ლელოს თამაშის ჩასატარებლად, მოცემული მოედნის ან დარბაზის ბოლოებიდან 1—1,5 მეტრის დაშორებით გავავლოთ ცარციით ხაზები მოედნის ან დარბაზის მთელ სიგანეზე, რომლის გადაკვეთაც ლელოს გატანის აღმნიშვნელად ჩაითვლება. დარბაზის კედლებზე გავლებულ ხაზებს უკან სასურველია აეკრას რბილი ლეიბები, რომლებიც გამორიცხავენ და მინიმუმამდე შეამცირებენ ტრავმის მიღების შესაძლებლობას. თამაშის დაწყების წინ მოწინააღმდეგენი იყოფიან ორ გუნდად შუაზე იმ რაოდენობის მიხედვით, რის შესაძლებლობასაც იძლევა მოცემული ფართი. თამაში იწყება მოედნის ცენტრში ბურთის მალა შეგდებით. ბურთის დაუფლების შემდეგ, მოთამაშე იწყებს მოძრაობას ლელოს გადასაკვეთ ხაზამდე. ბურთიანი მოთამაშის მიერ ხაზის გადაკვეთა გუნდს გამარჯვებად ან ერთ ქულად ეთვლება.

ბურთიან მოთამაშეზე არ შეიძლება ხელის კვრა, ფეხის დადება, თავით სახიფათოდ თამაში, ფეხებში ხელის წაღება, რომელიმე დარბაზის პირობებში შეიძლება ტრავმის გამომწვევ მიზეზად მოგვევლინოს.

ბურთის წართმევა უშუალოდ უნდა მოხდეს ბურთის ხელიდან გამოგლეჯით, გაგდებინებით ან ბურთის გადაცემის დროს ბურთის ჩაქრით.

შეიძლება მოწინააღმდეგე მოთამაშის გაჩერება ტანის ჩაღებ-
 მით, ან ხელებით მასზე ჩახვევით. ასეთივე წესით შეიძლება ბურთთან მოთამაშეზე თამაში.

ბურთიან მოთამაშეს შეიძლება დაეხმაროს თანაგუნდელი ლე-
 ლოს გატანაში მოძრავი ბლოკის დაყენებით, პასის გადაცემით
 და ა. შ.

ბლოკირების დროს არ შეიძლება მოწინააღმდეგის ხელის კვრა,
 მოძრავი ბლოკი უნდა ვაკეთდეს მხოლოდ ტანით.

ბურთიან მოთამაშეს მოძრაობის დროს აქვს უფლება მოიცუ-
 ლოს მოწინააღმდეგე გვერდზე, მარჯვენა ან მარცხენა ხელით.

ბურთის გადაცემები შეიძლება ნებისმიერი მიმართულებით.
 თამაში შეიძლება ჩატარდეს წინასწარ დათქმული ანგარიშის ან
 დროის გათვალისწინების მიხედვით.

ლელობურთის თამაშის ჩატარება შეიძლება ორივე სქესის მო-
 თამაშეთა შორის. ლელობურთის თამაშის დროს, დატვირთვის ინ-
 ტენსივობის გაზრდის მიზნით, შეიძლება გაიყოს გუნდები არათა-
 ნაბარი მოთამაშეების რაოდენობით. ვაკეთილის ამოცანის გადაჭ-
 რის მიზნით კი შეიძლება თამაშში ჩაეუროთ ხელბურთის, რეგ-
 ბის, კალათბურთის და სხვა მოძრავი ან სპორტული თამაშის ელე-
 მენტები.

მაგალითად, გუნდი თავის ან მოწინააღმდეგის ნახევარზე უნ-
 და თამაშობდეს კალათბურთის, ხელბურთის, რეგბის და ა. შ. თა-
 მაშების წესების დაცვით.

ლელობურთის ჩატარების დროს უნდა გავითვალისწინოთ მო-
 ნაწილეთა ასაკობრივი და ფიზიკური მომზადებულობის მაჩვენებ-
 ლები. თუ მოთამაშენი სუსტი ფიზიკური განვითარების არიან, მა-
 შინ მათ თამაშის დროს უნდა მიეცეთ მსუბუქი და შედარებით პა-
 ტარა მოცულობის ბურთები, როგორცაა ფრენბურთის, ხელბურ-
 თის ან სხვა რომელიმე რეზინის ბურთი. ეს მოთამაშეებს გაუად-
 ვილებს თამაშს, თუ გუნდები შედარებით კარგად არიან ფიზიკუ-
 რად განვითარებულნი, მაშინ მათთვის საჭიროა შედარებით უფ-
 რო მძიმე ბურთების მიცემა როგორცაა კალათბურთის, რეგბის ან
 ტენისის ბურთები.

ლელოს თამაშის ჩატარება ხელს შეუწყობს მოთამაშეებში ძა-
 ლის, სისწრაფის, გამძლეობის, სიმარჯვის, კოლექტიურობის, ურ-

თიერთდახმარების გრძნობის, ამტანობის, მოსასრებულობის და სხვა ფსიქო-ფიზიკური თვისებების ჩამოყალიბებას.

ს ა ყ ე ბ უ რ თ ი. საყებურთის თამაშში მონაწილეობის მიღება შეუძლიათ ორივე სქესის წარმომადგენლებს. თამაშისათვის საჭიროა ბურთი. იმის გამო, რომ თამაშში გამოყენებულია ფრენბურთის თამაშის ელემენტები, სასურველია გამოვიყენოთ ფრენბურთის ბურთი. მოთამაშეები მოედნის თავსა და ბოლოში დგამენ ხის ან ფანერის ფარს, რომლის სიმაღლე 30 სმ-ის, ხოლო სიგანე 40 სმ-ის ტოლია. ამ ფარებს „საყებებს“ უწოდებენ. თამაშის დაწყების წინ მონაწილეები იყოფიან მოთამაშეთა თანაბარი რაოდენობის გუნდებად, იმისდა მიხედვით, რის საშუალებასაც იძლევა დარბაზის პირობები. გაყოფა შეიძლება მოხდეს პირველ-მეორეზე არჩევანი-არადანის ან გუნდებად გაყოფის რომელიმე წესის მიხედვით. თამაშს იწყებს ის გუნდი, რომელსაც კენჭისყრის შედეგად შეხვდება კენჭი. ამ გუნდის ერთ-ერთი მოთამაშე დადგება საყესთან ბურთით, მოწინააღმდეგე გუნდი კი სურვილისამებრ ცენტრალური ხაზის უკან განლაგდება. თამაშის დამწყები ე. ი. თავდამსხმელი გუნდის რომელიმე მოთამაშე ბურთს აისვრის მაღლა და იმავე ან მეორე ხელის გავრით ცდილობს ბურთი მოედნის ცენტრალურ ხაზს გადააცილოს. ბურთის გავრა შეიძლება ფრენბურთში ბურთის მიწოდების ნებისმიერი ხერხის გამოყენებით (ბურთის მოწოდება ქვემოდან, გვერდიდან, ზემოდან ცალი ხელით). მოწინააღმდეგე გუნდი, დამცველები ცდილობენ, რომ ბურთის მოწოდების შემდეგ, ბურთი თავის მოედნის ნახევარზე არ დააგდონ. ისინი ხელის, თავის ან ტანის საშუალებით (ფეხის გარდა) ცდილობენ ბურთი მეტოქის ნახევარზე გადაიტანონ. თუ ბურთი დაეარდა რომელიმე გუნდის ნახევარზე, მაშინ წინასწარ დათქმული ადგილიდან, რომელიმე მოთამაშე ბურთს ესვრის საყეს. იმ შემთხვევაში, თუ ბურთი დაეარდება თავდამსხმელი გუნდის ნახევარზე, მაშინ რომელიმე თავდამსხმელი გუნდის მოთამაშე ცდილობს ბურთი მიართყას საყეს. ბურთის საყეზე მოხვედრისას მათ მომგებიანი ქულა ჩაეწერებათ, ხოლო ბურთის საყეზე აცდენის შემთხვევაში კი თავდამსხმელები კარგავენ ბურთის მოწოდების უფლებას. იმ შემთხვევაში, თუ ბურთი დაეარდა დამცველი გუნდის მოედანზე, მაშინ დამცველი გუნდის რომელიმე მოთამაშე, ბურთის დაეარდნის ადგილიდან, ცდილობს საყეზე ბურთის მორტყმას. თუ

დამცველი გუნდის მოთამაშემ ბურთი საყეს მოარტყა, მაშინ დამცველი გუნდი მოიპოვებს ბურთის მოწოდების უფლებას, ხოლო თუ ბურთი საყეს ააცდინეს, მაშინ თავდამსხმელები ჩაიწერენ მომგებიან ქულას და ბურთის მოწოდებას განაგრძობს თავდამსხმელი გუნდის იგივე მოთამაშე.

არ შეიძლება ბურთზე ერთი გუნდის მიერ თავის ნახევარზე 4 და მეტჯერ შეხება. იმ შემთხვევაში, თუ ბურთს 4 და მეტჯერ შეხებიან თავდამსხმელი გუნდის წევრები, მათ ჩამოერთმევათ ბურთის მიწოდების უფლება. ხოლო თუ ბურთს ასევე შეეხებიან დამცველები, მაშინ თავდამსხმელ გუნდს ჩაეწერება მომგებიანი ქულა. საყებურთის თამაშის დროს არ შეიძლება ბურთზე ფეხით თამაში, მოწინააღმდეგის ნახევარზე გადასვლა, ბურთის მიწოდების ან მიღების დროს ბურთის კედელზე ან ჭერზე მორტყმა. ამ წესის დარღვევის შემთხვევაში თავდამსხმელი გუნდი კარგავს ბურთს და ბურთი გადაეცემა დამცველთა გუნდს, ხოლო თუ ეს დარღვევა გააკეთეს დამცველებმა, მაშინ თავდამსხმელებს ჩაეწერებათ მომგებიანი ქულა.

ბურთის ხელახალი მიწოდების უფლების მოპოვების შემდეგ, თავდამსხმელი გუნდის იმ მოთამაშეს, რომელიც ბურთს აწვდიდა, ბურთის მიწოდების უფლება არა აქვს. მათთვის შეიძლება დაწესდეს გუნდების კაპიტნების ან მსაჯის მიერ გარკვეული შეზღუდვა, მაგალითად, მიაწოდოს ბურთი 3, 4, 5 და ა. შ. მოთამაშის მოწოდების შემდეგ. ეს გამოიწვევს შეძლებისდაგვარად ყველა მოთამაშის მიერ ბურთის მოწოდების შესაძლებლობის გაზრდას.

თამაში მიმდინარეობს წინასწარ დათქმული დროის ან ანგარიშის მიხედვით. ის გუნდი, რომელიც პირველი დააგროვებს ქულათა მეტ რაოდენობას, მოგებულ იცის ის არის.

საყებურთის თამაში გუნდური ხასიათისაა. მისი ჩატარება ხელს შეუწყობს მოთამაშეებში ძალის, სისწრაფის, გამძლეობის, მოქნილობის, სიმარჯვის, მეგობრობის და სხვა ფსიქო-ფიზიკური თვისებების განვითარებას, ასევე იმ ფიზიკური ჩვევების განვითარებას, რაც საჭიროა ფრენბურთელებისათვის.

ჭო რ ქულაობა — თამაშში მონაწილეობის მიღება შეუძლიათ ორივე სქესის წარმომადგენლებს. თამაში იწყება გუნდებად გაყოფით. გაყოფა შეიძლება მოხდეს პირველ მეორეზე, კენჭის ყრის, არჩევანი-არადანის და სხვა ნებისმიერი გათვლის საშუა-

აღებთ. გუნდებად გაყოფის დროს უნდა გავითვალისწინოთ მო-
 თამაშეთა წონა, სიმალლე, ფიზიკური მომზადებულობა და სხვა
 მაჩვენებლები ისე, რომ მოხდეს თანაბარი ძალის გუნდებად გაყო-
 ფა. თამაშისათვის საჭიროა ერთი ან იმდენი ბურთი, რამდენი გუნ-
 დიც თამაშობს მოედანზე, კენჭისყრით ერთი გუნდი მეორეს ზურ-
 გზე შეაჯღება. — „ჯორები“ ვიზელაც სხედან, წრეს გააკეთებენ ისე,
 რომ ერთმანეთს 4—4 ნაბიჯით იყვნენ დაშორებული. პირისახე
 „ჯორებს“ და „მხედრებს“ წრის შუაგულსაკენ აქვთ მიქცეული.
 ბურთი ეძლევა ერთ-ერთ მხედარს. მოთამაშეთაგან 20 ნაბიჯის ან
 პირითი კედლიდან 1—1,5 მეტრის მოშორებით გავლებულია სწო-
 რი ხაზი, რომელსაც „წინ-წყარო“ (ზოგან „ბინა“) ჰქვია. ბურთის
 შტონე მხედარი ფრთხილად უგდებს თავის ამხანაგს „მხედარს“
 ხელმარჯვნივ, ხელმარცხნივ ან პირდაპირ ბურთს. „ჯორზე“ მჯდა-
 რი „მხედარი“ ცდილობს ბურთი დაიჭიროს ისე, რომ „ჯორიდან“
 არ ჩამოვარდეს. „ჯორები“ კი, თავის მხრივ, მკვეთრი მოძრაობით
 მარჯვნივ, მარცხნივ, წინ ან უკან თითო ნაბიჯის გადადგმით, ცდი-
 ლობენ მხედრებს ბურთი არ მიაღებინონ. „ჯორებს“ ხელებით უკა-
 ვიათ „მხედრების“ ფეხები, რაც „მხედრებს“ საშუალებას აძლევს
 ორივე ხელით იბრძოლონ ბურთის მიღების დროს. თუ „მხედარი“
 ჩამოვარდა „ჯორიდან“, მაშინ მოთამაშენი იცვლებიან როლებით,
 ხოლო ქულა არც ერთ გუნდს არ ეწერება. თუ „მხედარს“ ბურთი
 დაუვარდა, მაშინ „მხედრები“ ჩამოქვეითდებიან და ბინისაკენ მო-
 კურცხლავენ. „ჯორები“ კი ბურთს მივარდებიან და სროლით ცდი-
 ლობენ ჩაჭრან რომელიმე „მხედართაგანი“, სანამ ისინი ბინაზე
 შეასწრებენ. თუ „ჯორები“ მხედრებს ჩაჭრიან, მაშინ „ჯორები“
 მომგებიან ქულას ჩაიწერენ და „ჯორები“ და „მხედრები“ როლებს
 შეცვლიან, ხოლო თუ „მხედრებმა“ ბინაზე შეასწრეს, მაშინ „მხედ-
 რები“ დაწინაურდებიან მომგებიანი ქულით და კვლავ შეაჯღებიან
 „ჯორებს“ ზურგზე. ის გუნდი, რომელიც მომგებიან ქულას დაკარ-
 გაეს, ჯარიმდება და ვალდებულია წრიდან ბინამდის ზურგზე შემ-
 ჯდარი მიიყვანოს თავისი „მხედარი“ ან მომავალში „მხედარი“.
 თამაშის მონაწილეთა მასობრივად ჩართვის მიზნით, შეიძლება
 „ჯორებით“ წრეების გაკეთება მოედნის ორივე ნახევარზე ისე,
 რომ წრეები დარბაზის დიაგონალის ბოლოებში იყვნენ განლაგე-
 ბულნი, რათა „მხედრების“ ბინებში შესწრების მომენტში არ მოხ-
 დეს „მხედრების“ ერთმანეთზე დაჯახება. თამაშის დატვირთვის და

ინტენსივობის გაზრდის მიზნით, შეიძლება საჯარიმო გატარების სივრცე გაიზარდოს, ან საჯარიმო გატარება შესრულდეს სიტყვიერებით.

თამაში მიმდინარეობს ქულათა წინასწარ დათქმულ რაოდენობამდე. ის გუნდი, რომელიც პირველად შეასრულებს ქულათა დათქმულ რაოდენობას, გამარჯვებულად ჩაითვლება. „მხედრების“ ბურთის დაკარგვის მომენტში „ჯორებს“ არა აქვთ უფლება „მხედრები“ ფეხებით დაიჭირონ. თუ ბურთის დაკარგვის მომენტში „ჯორები“ იმწამსვე ხელს არ გაუშვებენ „მხედრებს“ ფეხებზე, მაშინ „ჯორებს“ ეძლევათ ერთი გაფრთხილება. ორი გაფრთხილების შემთხვევაში „ჯორებს“ საჯარიმო ქულა დაეწერებათ.

თამაში ჯორ-ქულაობა გუნდური ხასიათისაა. იგი მოთამაშეებს გამოუმუშავებს ისეთ ფსიქო-ფიზიკურ ჩვევებს, როგორცაა ძალა, სისწრაფე, გამძლეობა, სიმარჯვე, კოლექტივიზმის გრძნობა, ამტანობა, ნებისყოფა და სხვ.

დღეღამობა ან. თამაშში მონაწილეობის მიღება შეუძლიათ როგორც ვაეებს, ისე გოგონებს. თამაშისათვის საჭიროა პატარა ბრტყელი ქვა ან ხურდა ფული.

მონაწილენი მოედნის შუაზე გაავლებენ სწორ ხაზს, ამ ხაზის ორივე მხარეზე ოც-ოცი ნაბიჯის დაშორებით (ან დარბაზი რა პირობებსაც იძლევა, შეიძლება მეტი ან ნაკლები), გაავლებენ კიდევ თითო ხაზს. უკანასკნელი ხაზები „ბინები“ იქნება. შემდეგ ბრტყელი ქვის ერთ მხარეს დაასველებენ ან გააშავებენ ნახშირით, ქვის ამ მხარეს ეწოდება „ღამე“, მეორეს კი „ღლე“.

თამაში იწყება გუნდებად გაყოფით. გუნდებად გაყოფა ხდება გაყოფის ნებისმიერი წესით, როგორც თვით მოთამაშეები ან მასწავლებელი გადაწყვეტს. შემდგომ თითოეული გუნდიდან ირჩევენ ცუნდის კაპიტანს, რომლის ვალიც არის ქვის ან ფულის აგდება და მისი დაკარგვის შემდეგ შესაბამისი ძახილის წამოძახება. თუ „ქვა“ ვაშაფებული მხარით დაეცემა, მაშინ ქვის ამგდები იძახის „დღეს“, თუ პირიქით — „ღამეს“. (ფულის აგდების დროს შესაბამისად გუნდის კაპიტნები ყვირიან არიოლს ან რეშკას). გუნდები წინასწარ შეთანხმდებიან და ერთი გუნდი დაარქმევს „დღეს“, მეორე კი „ღამეს“. (ან არიოლს და რეშკას). შემდეგ გუნდები დადგებიან ცენტრალური ხაზის აქეთ-იქით ერთმანეთის პირისპირ; გუნდის კაპიტანი აისვრის ქვას და თუ „ღლე“ დადგა, დღეები გარბიან ბინე-

ბისაკენ, ხოლო „ღამეები“ გამოუდგებიან დასაქერად. ვისაც შეიძლება დაჰკრავენ დაჰქერილები არიან. დაჰქერა შეიძლება, ვიდრე გაქცეულები თავიანთ ბინას მიაღწევენ. ზუნდს მომგებიან ქულად ჩაეწერება იმდენი, რამდენ მოთამაშესაც დაიჭერენ. შემდეგ ქვის აგდება ხდება მეორე გუნდის კაპიტნის მიერ. თამაში მიმდინარეობს წინასწარ დათქმულ ქულათა რაოდენობამდე.

თამაშის მსვლელობის დროს შეიძლება გამოიყოს ერთი მსახი, რომელიც თავისი შეხედულებისამებრ დაიძახებს „დღეს“ ან „ღამეს“.

თამაშის ინტენსივობის გაზრდის მიზნით, შეიძლება მოთამაშენი დავაყენოთ ერთმანეთისაკენ ზურგით, ნახევრად ბუქნში, წოლულა მდგომარეობაში და ა. შ. ნიშნის მიღების შემდეგ მოთამაშეებმა ირბინონ ზურგით წინ, ნახევრად ბუქნში და ა. შ. გამომდინარე გაცვეთილის ამოცანიდან.

თამაში გუნდური ხასიათისაა, იგი მოთამაშეებს გამოუმუშავებს ისეთ თვისებებს, როგორცაა ძალა, სისწრაფე, გამძლეობა, სიმარჯვე, ამტანობა, კოლექტივიზმის გრძნობა და ა. შ.

ასკინკილა. ასკინკილას თამაშში მონაწილეობის მიღება შეუძლიათ ორივე სქესის წარმომადგენლებს, თამაშის ჩატარება გაცვეთილზე შეიძლება მასობრივი ფორმით, რის შესაძლებლობასაც მოგვეცემს მოცემული დარბაზის ფართის პირობები. თამაშის მასობრივად ჩატარება ხელს შეუწყობს ყველა მონაწილის მაქსიმალურად ფიზიკურ დატვირთვას და გამოიწვევს გაცვეთილის სიმკვრივის გაზრდას, რაც უფრო მეტნი იქნებიან მოთამაშე წყვილები დარბაზში, მით უფრო გართულდება თამაშის პირობები. გართულდება მეწყვილე მოწინააღმდეგის დაჰქერა სხვა მოთამაშეთა რაოდენობის გაზრდის გამო, რომლებიც ასევე ჩართულნი იქნებიან თამაშში. ეს პირობები კი თითოეულ მოთამაშეს მისცემს საშუალებას, განავითაროს კოორდინაცია და თვალსაწიერის სიდიდე. თამაშის ამნაირი პირობები ხელს შეუწყობს აგრეთვე, მოთამაშეებს განუვითაროს როგორც მუცლის პრესის კუნთები, ისე ქვედა კიდურები. თამაში „ასკინკილა“ მოთამაშეებს გამოუმუშავებს ისეთ ფსიქო-ფიზიკურ ჩვევებს, როგორცაა ძალა, გამძლეობა, ნებისყოფა, ამტანობა, გარკვეულ სიტუაციაში სწრაფად აზროვნება და სხვ.

თამაში იწყება წყვილების შერჩევით. წყვილები შეიძლება შე-

იჩნეს როგორც წონის, სიმაღლის, ფიზიკური განვითარების მხრივ ვენებლებით, ისე პედაგოგის შეხედულების მხრივაც.

წყვილების შერჩევის შემდეგ მოწინააღმდეგენი მოილაპარაკებენ, თუ ვინ უნდა იყოს მღვდრის როლში პირველად. დგებიან ცალ ფეხზე და პედაგოგის ან წინასწარ შერჩეული მსაჯის ნიშანზე იწყებენ თამაშს. თამაში იწყება ერთი მოთამაშის ასკინკილით გაქცევით და მეორის ასევე ასკინკილით დადევნებით. თუ მღვდარი ხელით შეეხება მოწინააღმდეგეს, მაშინ იგი „ჩაპრილია“ და მღვდარს უწერება ერთი ქულა. შემდგომ მოწინააღმდეგენი ცვლიან როლებს. თამაში წარმოებს ქულათა გარკვეული რაოდენობის დაგროვებამდე. სანამ მღვდარი არ შეეხება ხელით თავის მოწინააღმდეგეს, მანამდე ფეხის შენაცვლება არ შეიძლება. ის მოთამაშე, რომელიც შეცვლის ფეხს თამაშის დროს, ჩაითვლება დამარცხებულად. თამაშის ემოციური მხარის და ფიზიკური დატვირთვის ამაღლების მიზნით, შეიძლება შევზღუდოთ მოთამაშეთა დაქერის დრო წამშრომის საშუალებით. თუ მოცემული დროის განმავლობაში მოწინააღმდეგეებმა ვერ დაიპირეს ერთმანეთი, თამაში საყაიმოა. ქვედა კიდურების თანაბრად განვითარების მიზნით, სასურველია ფეხის ცვლა ყოველი 2, 4, 6 და ა. შ. ქულის მოპოვების შემდეგ, რათა მოწინააღმდეგეთაგან რომელიმეს არ მოუწიოს თავისთვის ხელსაყრელ ფეხზე ხშირი გამოდევნება.

თამაში რომ უფრო საინტერესო გავხადოთ, შეიძლება მოგებულ მოთამაშეები ერთმანეთს შევაჯიბროთ და გამოვავლინოთ საუკეთესო მოთამაშე. თამაში შეიძლება გუნდური სახითაც ჩატაროთ.

მოთამაშენი ანგარიშს აწარმოებენ ინდივიდუალურად, წყვილების მიხედვით თამაშის დამთავრების შემდეგ, გამარჯვებულს მოთამაშეთა დახმარებით გამოავლენს პედაგოგი ან წინასწარ შერჩეული მსაჯი. ასეთი სახის მსაჯობა მოწინააღმდეგეებს პასუხისმგებლობის, ნდობის, ობიექტურობის ურთიერთპატივისცემის, მეგობრული და ა. შ. გრძნობას გამოუმუშავებს.

ძ ი ძ გ ი - ძ ი ძ გ ი მ ა მ ა ლ ა. თამაშში მონაწილეობას იღებენ ორივე სქესის წარმომადგენლები. მონაწილეთა რაოდენობა განუსაზღვრელია. თამაში უნდა ჩატარდეს მოცემული ფართის გათვალისწინებით. მოთამაშეთა მასობრივი ფორმით თამაშში ჩაბმა გა-

მოიწვევს თითოეული მოთამაშის გაკვეთილზე მაქსიმალურად დატვირთვას და გაკვეთილის სიმკვრივის გაზრდას.

თამაში იწყება წყვილებში მოწინააღმდეგეთა შერჩევით. სასურველია მოწინააღმდეგენი მწკრივში პირველ-მეორეზე გათვლით შეირჩეს, სადაც შედარებით დაცული იქნება სიმაღლის ფაქტორი ან წყვილები შეირჩეს მოთამაშეთა ფიზიკური მომზადებულობის გათვალისწინებით. მოწინააღმდეგეთა შერჩევის შემდეგ, მთელი დარბაზის ფართზე თამაშს იწყებენ შერჩეული წყვილები. ისინი მკლავებს მკერდზე გადაიჯვარედინებენ, ცალ ფეხზე დადგებიან და დაიწყებენ ასკინკლით ხტომას, დროდადრო ერთმანეთს მხრებით ეჯახებიან, რათა ერთმანეთს მეორე ფეხიც დაადგმევიანონ მიწაზე. თამაშის დროს მკერდზე გადაჯვარედინებული მკლავების გასხნა, ხელის კვრა, თვით სახიფათო მოძრაობა არ შეიძლება. თუ შეტევის დროს ორივე მოთამაშე შეეხო იატაკს ორივე ფეხით, მაშინ თამაში საყაიმოა.

თამაშის დროს, მოწინააღმდეგეზე გამარჯვების მიზნით, შეიძლება ერთგვარი ტაქტიკური ხერხების გამოყენებაც მოწინააღმდეგეთა მოსატყუებლად (თითქოს ყურადღება მოაღუნა, რამაც შეიძლება გამოიწვიოს მეტოქის ყურადღების მოდუნება და შემდგომ სწრაფი თავდასხმა შეიძლება აღმოჩნდეს გამარჯვების საწინდარი, გვერდზე გახტომა მეტოქის შეტევის დროს, რომელმაც შეიძლება მეტოქის წონასწორობის დაცვაზე იმოქმედოს და ა. შ.), რომელიც ამ მიმართულებით უდაოდ გონებრივ განვითარებას გამოიწვევს. დაჯახების შედეგად, როდესაც ერთ-ერთი მეტოქე წონასწორობას დაკარგავს და იატაკს მეორე ფეხითაც შეეხება, ჩაითვლება დამარცხებულად.

თამაშის დაწყების წინ, მოწინააღმდეგეებმა წინასწარ უნდა დათქვან, თუ რამდენი ქულის დაგროვების შემთხვევაში ჩაითვლება მეტოქე გამარჯვებულად. ის მოწინააღმდეგეთა მოგებული, რომელიც უფრო ადრე დააგროვებს ქულათა წინასწარ დათქმულ რაოდენობას.

თამაშის გართულების მიზნით, შეიძლება თამაშის ორთაბრძოლა: დრო რეგლამენტირებული გავხადოთ. მაგალითად: ათი, თხუთმეტი და ა. შ. წამი, თუ დროის ამ მონაკვეთში ვერც ერთმა ვერ შეძლო ერთმანეთის დამარცხება, თამაში საყაიმოდ ჩაითვლება. თამაშის დროს ასეთი წესის შემოღება გამოიწვევს მოთამაშეთა-

აქტიურობის და შეუპოვრობის გაზრდას. ქვედა კიდურების რად განვითარების მიზნით, გარკვეული ანგარიშის, დროისა და ნიშნის მიცემის შემდეგ მოხდეს ფეხის შენაცვლება. თამაში უნდა გადავიტანოთ საწინააღმდეგო ფეხზე.

თამაშის ასეთი მასობრივი ფორმით ჩატარება ართულებს თამაშისათვის გამოყოფილი ერთი რომელიმე მსაჯის ფუნქციებს, რადგანაც კონტროლი ყველა მოთამაშე წყვილზე შეუძლებელი ხდება, ამიტომ მსაჯობა უნდა დაევალოთ თვით ორთაბრძოლის მონაწილეებს, რომლებიც თვითონ აწარმოებენ ანგარიშის მსვლელობას და გამოავლენენ გამარჯვებულს. ასეთი ფორმით მსაჯობა თამაშის მონაწილეებს პასუხისმგებლობის, ობიექტურობის, ურთიერთპატივისცემის, მეგობრული და ა. შ. გრძნობას გამოუმუშავებს.

1951 წელს უნივერსიტეტში ჩატარდა სპარტაკიადა, სადაც პირველად მოეწყო შეჯიბრება ქართულ ეროვნულ თამაშობაში — საყებურთში, რომელმაც გადამუშავების შედეგად ფარბურთის სახელი მიიღო. ამჯერად კი ჩვენ კიდევ ერთხელ მოგიწოდებთ, რომ, ისტორიული გამოცდილებიდან გამომდინარე, ფართოდ გაუღოთ კარები უმაღლესმა სასწავლებლებმა ეროვნული ფიზიკური აღზრდის საწყისებს, რომელიც სასწავლო-აღმზრდელიობითი პროცესის გამრავალფეროვნების უშრეტ წყაროდ და პიროვნების ყოველმხრივი განვითარების ერთ-ერთ აქტიურ საშუალებად გვევლინება.

Джапаридзе Гиви Заликович
НАРОДНЫЕ ИГРЫ И УПРАЖНЕНИЯ В ДОРЕВОЛЮ-
ЦИОННОЙ ПРЕССЕ
 (на грузинском языке)
 Издательство Тбилисского университета
 Тбилиси 1990

გამომცემლობის რედაქტორი **ნ. ცაგარეიშვილი**
 ტექნიკური რედაქტორი **თ. ფირცხელანი**
 კორექტორი **ც. შოლოდინი**

გადაეცა წარმოებას 19.09.89. ხელმოწერილია დასაბეჭდად 16.03.90.
 უფ 01549. საბეჭდი ქაღალდი 60×84. პირობითი ნაბეჭდი თაბახი 3.
 სააღრ.-საგამომც. თაბახი 2,39. ტირაჟი 2000. შეკვეთის № 595.
ფასი 20 კაპ.

თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი,
 380028, ი. ჭავჭავაძის პროსპექტი, 14
 Издательство Тбилисского университета,
 Тбилиси, 380028, пр. И. Чавчавадзе, 14.

საქართველოს სსრ ბეჭდვითი სიტყვის სახელმწიფო კომიტეტის
 ბეჭდვითი სიტყვის კომბინატი, თბილისი, მარჯანიშვილის ქ. № 5.

Комбинат печати Государственного комитета Грузинской ССР
 Тбилиси, ул. Марджанишвили, 5.